

PRVE ODREDBE O ZAŠTITI OD POŽARA SREDNJOVJEKOVNIH GRADOVA DUBROVNIKA I TROGIRA

Buble, Marin

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:566333>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-11**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Veleučilište u Karlovcu
Odjel sigurnosti i zaštite

Stručni studij sigurnosti i zaštite

Marin Buble

**PRVE ODREDBE O ZAŠTITI OD POŽARA
SREDNJOVJEKOVNIH GRADOVA
DUBROVNIKA I TROGIRA**

Završni rad

Karlovac, 2021. godina

Karlovac University of Applied Sciences
Safety and Protection Department

Professional undergraduate study of Safety and Protection

Marin Buble

**FIRST PROVISIONS ON FIRE
PROTECTION OF THE MEDIEVAL CITIES
OF DUBROVNIK AND TROGIR**

Final paper

Karlovac, 2021.

Veleučilište u Karlovcu
Odjel sigurnosti i zaštite

Stručni studij sigurnosti i zaštite

Marin Buble

**PRVE ODREDBE O ZAŠTITI OD POŽARA
SREDNJOVJEKOVNIH GRADOVA
DUBROVNIKA I TROGIRA**

Završni rad

Mentor:

Maja Vidović, mag. iur.

Karlovac, 2021. godina

ZAVRŠNI ZADATAK

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
KARLOVAC UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Trg J.J.Strossmayera 9
HR-47000, Karlovac, Croatia
Tel. +385 - (0)47 - 843 - 510
Fax. +385 - (0)47 - 843 - 579

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU

Stručni / specijalistički studij: Stručni studij sigurnosti i zaštite

Usmjerenje: Zaštita od požara

Karlovac, 2021.

ZADATAK ZAVRŠNOG RADA

Student: Marin Buble

Matični broj: 416618025

Naslov: Prve odredbe o zaštiti od požara srednjovjekovnih gradova Dubrovnika i Trogira

Opis zadatka: Istražiti i utvrditi da li se u statutima i drugim pravnim izvorima društvenog uređenja srednjovjekovnih gradova Trogira i Dubrovnika pojavljuju pravne norme koje uređuju pitanja protupožarne zaštite i početka vatrogasne službe. Opisati te pravne norme i objasniti kojim suvremenim pravnim normama odgovaraju s obzirom na svrhu i cilj njihovog propisivanja.

Zadatak zadan:	Rok predaje rada:	Predviđeni datum obrane:
08/2021.	12/2021.	12/2021.

Mentor:
Maja Vidović, mag.iur.

Predsjednik Ispitnog povjerenstva:
Mirjana Cibulka, mag. educ. philol. angl.

PREDGOVOR

Završavanjem studija Veleučilišta u Karlovcu ostvarena mi je osobna želja za stručnim obrazovanjem na smjeru zaštite od požara koja, ponajprije, ne bi bila moguća bez podrške moje obitelji, supruge Tanje i curica Anje i Nine. Stoga im veliko hvala na potpori i strpljenju za vrijeme mog učenja i čestog odsustva. Također, zahvaljujem se svim profesorima, predavačima i zaposlenicima Veleučilišta na prenesenom znanju, profesionalnom i korektnom odnosu.

Predavači kolegija Zakonske regulative zaštite od požara, Maja Vidović i Marin Kundić na prvu su me osvojili svojim osobnim i stručnim pristupom prema studentima i cjelokupnom kolegiju te za mene nije bilo dvojbe o izboru predmeta završnog rada. Sama tema izabrana je, uz podršku i upute mentora profesora Marina Kundića, iz razloga važnosti prvih pisanih normi za cjelokupnu povijest hrvatskog vatrogastva te kao nastavak autorova prijašnjeg istraživanja o protupožarnoj zaštiti grada Trogira.

Na kraju, ovaj rad posvećujem tragično preminulom profesoru Kundiću, a posebno zahvaljujem profesorici Maji Vidović što je, u osobito teškom trenutku, smogla snage preuzeti mentorstvo i dovršiti ovaj završni rad.

SAŽETAK

Razdoblje druge polovine 13. i početka 14. stoljeća u Dalmaciji obilježeno je urbanističkim i društvenim uzletom bivših antičkih gradova u pogledu komunalnog uređenja. Gradske vlasti su prvim statutima kodificirale dotadašnje običajno pravo i regulirale širenje gradskih prostora. Statutima su se propisivali gotovo svi važniji odnosi unutar komune, organizacija vlasti, kolegijalni i individualni organi, privredne aktivnosti, društveni slojevi, pravo osoba, stvarno, obvezno, nasljedno, pomorsko, kazneno pravo... pa tako i obveze vezane uz zaštitu od požara.

Stoga među tim prvim statutarnim regulacijama pronalazimo i prve hrvatske pisane odredbe o protupožarnoj zaštiti. Najstarije su statutarne odredbe grada Dubrovnika iz 1272. i 1309. godine koje svojim građanima propisuju obvezu gašenja požara, dok se kaznene odredbe iz Statuta grada Trogira iz 1322. godine odlikuju najstrožim kaznama za palikuće i preciznim preventivnim mjerama najčešćih uzročnika požara u gradu. Osim tih izravnih, statuti su sadržavali i niz preventivnih, neizravno povezanih odredbi koje uređuju gradnju i gradske prostore radi sigurnosti, higijene, ali i protupožarne obrane grada.

Unatoč tome, u svakom dalmatinskom gradu često su izbijali katastrofalni požari koji su, u pravilu, poharali čitava gradska predgrađa drvene izgradnje. Srednjovjekovni gradovi suprostavljali su se vatri organiziranjem i opremanjem svojih stanovnika za gašenje požara, statutarnim propisivanjem građevinskih mjera za sprječavanjem nastanka požara te kaznenih i strogih retributivnih odredbi prema počiniteljima kaznenih djela. Te srednjovjekovne statutarne regulacije preteča su današnjih protupožarnih i kaznenih pravnih propisa i temelji za kasniju organizaciju operativne vatrogasne službe. Potreba njihova propisivanja bila je identična svrsi donošenja današnjih pravnih propisa, a to je preveniranje te brzo i učinkovito gašenje požara.

Prve hrvatske statutarne odredbe o obrani od požara dalmatinskih srednjovjekovnih gradova Dubrovnika i Trogira idu ukorak i s tadašnjim europskim uredbama o sprječavanju nastajanja požara, sadrže suvremene elemente današnjih zakonskih rješenja i pružaju čvrste temelje daljnjeg normativnog razvoja zaštite od požara u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: pravna pravila, protupožarna zaštita, srednji vijek, Dubrovnik, Trogir

SUMMARY

The period of the second half of the 13th and the beginning of the 14th century in Dalmatia was marked by the urban and social rise of the former ancient cities in terms of communal arrangement. With the first statutes, the city authorities codified the customary law and regulated the expansion of urban spaces. The statutes prescribed almost all important relations within the commune, government organizations, collegial and individual bodies, economic activities, social strata, the right of persons, real, mandatory, hereditary, maritime, criminal law ... and thus obligations related to fire protection.

Therefore, among these first statutory regulations we find the first Croatian written provisions on fire protection. The oldest statutory provisions of the city of Dubrovnik from 1272 and 1309 prescribe the obligation to extinguish fires to their citizens, while the penal provisions from the Statute of Trogir from 1322 are characterized by the most severe penalties for arsonists and precise preventive measures of the most common causes of fires. In addition to these direct, the statutes contained a number of preventive, indirectly related provisions governing the construction and urban space for safety, hygiene, but also fire protection of the city.

Despite this, catastrophic fires often broke out in every Dalmatian town, which, as a rule, devastated entire urban suburbs of wooden construction. Medieval cities opposed fire by organizing and equipping their inhabitants to put out fires, prescribing statutory construction measures to prevent fires, and punitive and strict retributive provisions against perpetrators. These medieval statutory regulations are the forerunners of today's fire and criminal law regulations and the foundations for the later organization of the operational fire service. The need to prescribe them was identical to the purpose of passing today's legal regulations, which is to prevent and quickly and effectively extinguish fires.

The first Croatian statutory provisions on fire protection of the Dalmatian medieval cities of Dubrovnik and Trogir keep pace with the then European regulations on fire prevention, contain modern elements of today's legal solutions and provide a solid foundation for further normative development of fire protection in Croatia.

Key words: legal rules, fire protection, the Middle Ages, Dubrovnik, Trogir

SADRŽAJ

ZAVRŠNI ZADATAK	I
PREDGOVOR.....	II
SAŽETAK.....	III
SADRŽAJ.....	V
1. UVOD.....	1
1.1. Pregled i cilj rada.....	2
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	2
2. ZAKONSKA REGULATIVA ZAŠTITE OD POŽARA U REPUBLICI HRVATSKOJ	3
2.1. Zaštita od požara.....	4
2.2. Sustav vatrogastva	9
3. SREDNJOVJEKOVNO RAZDOBLJE.....	12
3.1. Vatrogasna služba u Europi	12
3.2. Hrvatska i Dalmacija u srednjem vijeku.....	14
3.3. Komunalna društva na istočnom Jadranu	17
4. UREĐENJE GRADA DUBROVNIKA	20
4.1. Urbanistički razvoj Dubrovnika	20
4.2. Karakteristike izgradnje grada.....	22
4.3. Statut grada Dubrovnika i odredbe o zaštiti od požara.....	25
4.4. Odredba „O požaru“ iz 1309. godine	27
4.5. Odredba „Kako treba gasiti požar i čuvati Grad“ iz 1359. godine	29
5. UREĐENJE GRADA TROGIRA	30
5.1. Prostor i društvo srednjovjekovnog grada	30
5.2. Trogirsko statutarno pravo.....	34
5.3. Protupožarne odredbe Statuta	35
5.4. Prvi zapisi o požarima	39
6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	42
7. ZAKLJUČAK.....	47
8. LITERATURA	49
9. PRILOG.....	50
9.1. Popis slika.....	50

1. UVOD

Vatrogasna služba u Republici Hrvatskoj danas je regulirana Zakonom o vatrogastvu („Narodne novine“ br. 125/19, dalje u tekstu: Zakon o vatrogastvu) koji, između ostalog, pravno raščlanjuje i regulira cjelokupni ustroj sustava vatrogastva na državnoj te na razini jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Osim spomenutog zakona, na cjelokupno vatrogastvo se primjenjuju ili su s njime u određenoj interakciji i odredbe drugih propisa počevši od Ustava Republike Hrvatske („Narodne novine“ br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10 i 05/14, dalje u tekstu Ustav RH), Zakona o zaštiti od požara („Narodne novine“ br. 92/10, dalje u tekstu: Zakon o zaštiti od požara), Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi („Narodne novine“ br. 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17, 98/19 i 144/20, dalje u tekstu: Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi), Zakona o ustanovama („Narodne novine“ br. 76/93, 29/97, 47/99, 35/08 i 127/191, dalje u tekstu: Zakon o ustanovama), Zakona o udrugama („Narodne novine“ br. 74/14, 70/17 i 98/19, dalje u tekstu: Zakon o udrugama), Zakona o sustavu civilne zaštite („Narodne novine“ br. 82/15, 118/18, 31/20 i 20/21, dalje u tekstu: Zakon o sustavu civilne zaštite), Zakona o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave („Narodne novine“ br. 85/20, dalje u tekstu: Zakon o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave) i dr. Na temelju navedenih zakona, podzakonskim aktima-pravilnicima donesenim na temelju zakonskih ovlasti, ali i drugim podzakonskim propisima i autonomnim izvorima prava, detaljnije se reguliraju određena područja njihove primjene.

Na početku radu ukratko ćemo prikazati trenutačno važeću zakonsku regulativu zaštite od požara u Republici Hrvatskoj. Potom ćemo se upoznati s najpoznatijim odredbama europske srednjovjekovne vatrogasne službe te općenitim povijesnim prilikama razdoblja hrvatskog srednjovjekovlja. Naime, u tom se vremenu većina istočnojadranskih gradova (Trogir, Dubrovnik, Split, Zadar, Šibenik i dr.), radi povećanja i izmjene sastava stanovništva, širi izvan prvotnih obrambenih bedema gradske jezgre, a novi dijelovi (predgrađa) postupno se urbanistički planiraju i ograđuju zidinama. Upravo tada pojavljuju

se prve odredbe i institucije koje su trebale regulirati novi gradski prostor radi sigurnosti, higijene, uređenja javnog prostora, ali i protupožarne obrane grada.

Na primjeru srednjovjekovnih gradova Dubrovnika i Trogira prikazat ćemo dio kompleksnog komunalnog uređenja dalmatinskih gradova, ukazati na čimbenike koji su doveli do pojave prvih komunalnih službi sa zadaćom provođenja novih statutarnih odredbi, naravno, s naglaskom na prve preventivne i operativne regulacije zaštite od požara.

Kronološki pregled ovog rada obuhvaća vrijeme hrvatskog srednjovjekovlja od početka 9. pa do prve polovine 16. stoljeća.

1.1. Pregled i cilj rada

Cilj rada je kroz upoznavanje s najvažnijim povijesnim zbivanjima hrvatskog srednjovjekovlja, činjenicama društvenog i političkog razvoja srednjega vijeka s osvrtom na dalmatinska gradska društva i njihovo složeno komunalno ustrojstvo te naročito na značajke širenja i reguliranja urbanog prostora srednjovjekovnih gradova Dubrovnika i Trogira uočiti pojavu i smisao prvih pravila kojima se regulira zaštita od požara.

Glavni cilj rada je detektiranje prvih odredaba o zaštiti od požara unutar prvih pisanih statuta srednjovjekovnih gradova Dubrovnika i Trogira, analiza tih odredbi i komparacija s današnjim zakonskim rješenjima koji reguliraju istu materiju. Također, cilj rada je objasniti uzrok donošenja protupožarnih regulacija i njihovu vezu s čestim zbivanjima katastrofalnih gradskih požara.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Izvori podataka rada ograničeni su sačuvanim izvorima iz razdoblja hrvatskog srednjega vijeka. Za opis općih hrvatskih i dalmatinskih srednjovjekovnih prilika korišten je dio bogate literature prof. dr. Tomislava Raukara koji je, u svojim djelima, dao originalni prikaz hrvatske povijesti srednjega vijeka i složenog razvoja dalmatinskih gradova. Za poglavlje grada Dubrovnika u velikoj mjeri korištena je korisna publikacija više dubrovačkih autora izdana povodom 700 godina vatrogastva u Dubrovniku, objavljeni

Statut grada Dubrovnika Državnog arhiva u Dubrovniku kao i kratki znanstveni rad Milana Preloga također dostupan na internetu. Najiscrpnije je obrađeno poglavlje o uređenju i regulacijama grada Trogira ponajviše zahvaljujući javnim znanstvenim radovima i publikacijama Irene Benyovsky. Osim toga, korištena su nezaobilazna djela o ranoj trogirskoj povijesti najpoznatijih hrvatskih i trogirskih povjesničara Ivana Lucića i Pavla Andreisa, potom djelo Nade Klaić, kao i Statut grada Trogira (ur. Vladimir Rismondo), dostupan u čitaonici Gradske knjižnice u Trogiru.

U istraživačkom radu korišteno je više različitih znanstvenih metoda, u prvom redu, analiza i sinteza, induktivna i metoda komparacije.

2. ZAKONSKA REGULATIVA ZAŠTITE OD POŽARA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Tijekom posljednjih godina u Republici Hrvatskoj na snagu je stupilo niz novih propisa koji uređuju sustav i područje zaštite od požara, kao temeljne pretpostavke za cjelovito uređenje i unaprjeđenje sustava zaštite od požara te usklađenje hrvatskog zakonodavstva s pravnom stečevinom Europske unije. Jedna od promjena odnosila se na usklađivanje propisa Republike Hrvatske s direktivama Europske unije u području građenja, dok se druga odnosi na promjene u sustavu vatrogastva, prije svega, ustrojavanje Hrvatske vatrogasne zajednice kao nadležnog državnog tijela za provedbu vatrogasne djelatnosti. Temelje pravnog okvira zaštite od požara čine, u prvom redu, odredbe Ustava Republike Hrvatske i to odredba članka 7. st. 11. kojom se propisuje mogućnost korištenja Oružanih snaga Republike Hrvatske kao pomoć protupožarnoj zaštiti i odredba članka 129.a st. 1. kojom se propisuju poslovi jedinice lokalne samouprave lokalnog djelokruga, među kojima, protupožarna i civilna zaštitu. Osim Ustava, brojnim zakonskim i provedbenim akta uređuju se poslovi zaštite od požara i sustava vatrogastva. [1] [2]

2.1. Zaštita od požara

Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi propisano je da općine i gradovi u svom samoupravnom djelokrugu obavljaju poslove lokalnog značaja, a županije poslove od područnoga (regionalnog) značaja kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, a koji nisu Ustavom ili zakonom dodijeljeni državnim tijelima. Tako općine i gradovi, uz ostale poslove od lokalnog značaja, sukladno odredbama zakona, u svom samoupravnom djelokrugu obavljaju poslove protupožarne zaštite. [1]

Temeljni propis kojim se uređuje područje zaštite od požara je Zakon o zaštiti od požara i brojni podzakonski akti doneseni na temelju tog zakona. Prvi Zakon o zaštiti od požara u Republici Hrvatskoj donesen je 1993. godine, dok je važeći zakon na snazi od 1. kolovoza 2010. godine, time da je dio ranije donesenih pravilnika ostao na snazi temeljem prijelaznih i završnih odredaba članka 67. stavka 3. Zakona o zaštiti od požara, pod uvjetom da nisu u suprotnosti s odredbama novog zakona. ¹[2]

Zakon utvrđuje kako je zaštita od požara od posebnog interesa za Republiku Hrvatsku koju, osim fizičkih i pravnih osoba, provode sve pravne osobe i udruge koje obavljaju vatrogasnu djelatnost i djelatnost zaštite i spašavanja, tijela državne vlasti, vlasnici - korisnici građevinskih prostora te jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave. Navedeni subjekti zaštitu od požara provode na temelju zakona te ostalim propisima, planovima, procjenama, odlukama i drugim općim aktima donesenim na temelju njega.² [2]

U njegovoj provedbi sudjeluju i međusobno surađuju građani kao pojedinci, udruge, organizacije, fizičke i pravne osobe, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i tijela državne uprave. [1]

Svatko tko primijeti neposrednu opasnost od nastanka požara ili požar odmah će sukladno svojim psihofizičkim sposobnostima pristupiti otklanjanju opasnosti, odnosno gašenju požara, vodeći pri tome računa da ne dovede u opasnost sebe ili drugu osobu, a

¹ Čak 32 provedbena propisa (pravilnika) su na snazi temeljem Zakona o zaštiti od požara i Zakona o zaštiti od požara („Narodne novine“ br. 58/93, 100/04, 33/05, 107/07 i 38/09).

² Članak 4. st. 1 i st. 2, čl. 8. st. 2., čl. 19. st. 2. Zakona o zaštiti od požara.

ukoliko se opasnosti nije uspjela otkloniti, odnosno ugasiti požar, dužna je obavijestiti Centar 112, najbližu vatrogasnu postrojbu ili policiju.³ [2]

U cilju zaštite od požara poduzimaju se organizacijske, tehničke i druge mjere i radnje za:

- otklanjanje opasnosti od nastanka požara,
- rano otkrivanje, obavješćivanje te sprječavanje širenja i učinkovito gašenje požara,
- sigurno spašavanje ljudi i životinja ugroženih požarom,
- sprječavanje i smanjenje štetnih posljedica požara,
- utvrđivanje uzroka nastanka požara te otklanjanje njegovih posljedica.⁴ [2]

Zakonom je nedvojbeno utvrđen sustav zaštite od požara kao i prava i obveze svih sudionika u zaštiti od požara. Sukladno zakonu, sustav zaštite od požara podrazumijeva:

- planiranje zaštite od požara,
- propisivanje mjera zaštite od požara za građevine,
- ustrojavanje subjekata zaštite od požara,
- provođenje mjera zaštite od požara,
- financiranje zaštite od požara te
- osposobljavanje i ovlašćivanje za obavljanje poslova zaštite od požara,

sve s ciljem zaštite života, zdravlja i sigurnosti ljudi i životinja te sigurnosti materijalnih dobara, okoliša i prirode od požara, uz društveno i gospodarski prihvatljiv požarni rizik.⁵ [2]

Organizacija i mjere zaštite od požara uređuju se raznim dokumentima zaštite od požara na prostoru za koji se donose. Dokumenti zaštite od požara državne razine su: Nacionalna strategija zaštite od požara⁶, Nacionalni plan djelovanja zaštite od požara, Izvješće o stanju zaštite od požara u Republici Hrvatskoj i Program aktivnosti u provedbi

³ Članak 18. st. 1. i 2. Zakona o zaštiti od požara.

⁴ Članak 1. st. 3. Zakona o zaštiti od požara.

⁵ Članak 1. st. 2. Zakona o zaštiti od požara.

⁶ Trenutačno je na snazi Nacionalna strategija zaštite od požara za razdoblje od 2013. do 2022. godine („Narodne novine“ br. 68/13).

posebnih mjera zaštite od požara od interesa za Republiku Hrvatsku⁷. Posljednje navedeni ističemo kao posebno značajan dokument za zaštitu od požara kojeg svake godine donosi Vlada Republike Hrvatske na prijedlog Hrvatske vatrogasne zajednice. Program aktivnosti temeljni je dokument koordinacije i provedbe godišnjih aktivnosti državnih tijela, javnih ustanova, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, udruga građana te drugih organizacija i tijela uključenih u provedbu mjera zaštite od požara. [2] [3]

Dokumenti lokalne i područne (regionalne) razine su planovi zaštite od požara te provedbeni planovi unapređenja zaštite od požara.⁸ Plan zaštite od požara, za svoje područje, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave donose na temelju procjene ugroženosti od požara, po prethodno pribavljenom mišljenju nadležne policijske uprave. Procjena ugroženosti i plan zaštite od požara županije temelje se na procjenama ugroženosti i planovima zaštite od požara gradova i općina na području županije.⁹ Na temelju procjene ugroženosti, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave donose godišnji provedbeni plan unapređenja zaštite od požara za svoje područje za čiju provedbu osiguravaju financijska sredstva¹⁰. Nadležna vatrogasna zajednica daje prethodno mišljenje na dio procjene ugroženosti od požara za svoje područje koji se odnosi na organizaciju vatrogasne djelatnosti kroz minimalna mjerila dana posebnim propisom kojim se uređuje područje vatrogastva.¹¹ [2]

Osim toga, zaštitu od požara organiziraju i vlasnici odnosno korisnici građevina i drugih nekretnina te prostora odnosno upravitelji zgrada i to prilikom projektiranja i građenja građevine te tijekom njezine uporabe. Radi utvrđivanja odgovarajuće organizacije i provođenja mjera zaštite od požara, građevine, građevinski dijelovi i druge nekretnine te prostori razvrstavaju se rješenjem ministra u jednu od četiri propisane kategorije ugroženosti od požara. Vlasnici, odnosno korisnici građevina, građevinskih dijelova i drugih nekretnina te prostora razvrstanih u:

⁷ Članak 12. st. 1 i st. 2. Zakona o zaštiti od požara.

⁸ Članak 12. st. 3. Zakona o zaštiti od požara.

⁹ Članak 13. st. 1. Zakona o zaštiti od požara.

¹⁰ Članak 13. st. 4. Zakona o zaštiti od požara.

¹¹ Članak 13. st. 3. Zakona o zaštiti od požara.

- prvu i drugu kategoriju ugroženosti od požara dužni su donijeti plan zaštite od požara izrađen na temelju procjene ugroženosti od požara te organizirati službu zaštite od požara;
- treću kategoriju ugroženosti od požara dužni su zaposliti najmanje jednog djelatnika, koji će biti zadužen za obavljanje poslova zaštite od požara i unapređenje stanja zaštite od požara;
- četvrtu kategoriju ugroženosti od požara dužni su imati zaposlenog najmanje jednog djelatnika zaduženog za obavljanje poslova zaštite od požara i unapređenje stanja zaštite od požara, koji smije obavljati i druge poslove.¹² [2]

Upravni nadzor nad provedbom ovoga zakona provodi Ministarstvo unutarnjih poslova, a inspekcijski nadzor inspektori Ministarstva, Sektora za inspekcijske poslove, Inspekcije zaštite od požara, vatrogastva i civilne zaštite¹³. [2] [4]

Uz Zakon o zaštiti od požara, važnost u pogledu zaštite od požara imaju i Zakon o zapaljivim tekućinama i plinovima („Narodne novine“ br. 108/95 i 56/10, dalje u tekstu: Zakon o zapaljivim tekućinama i plinovima) i Zakon o eksplozivnim tvarima te proizvodnji i prometu oružja („Narodne novine“ br. 70/17 i 141/20, dalje u tekstu: Zakon o eksplozivnim tvarima te proizvodnji i prometu oružja). Zakonom o zapaljivim tekućinama i plinovima utvrđuju se uvjeti za izgradnju građevina i postrojenja za držanje, skladištenje i promet zapaljivih tekućina i plinova, uvjeti držanja, skladištenja i prometa zapaljivim tekućinama i plinovima, uvjeti za obavljanje poslova skladištenja zapaljivih tekućina i plinova, načela za provedbu mjera zaštite od požara i eksplozija pri gradnji i uporabi građevina i postrojenja i držanju, skladištenju i prometu zapaljivim tekućinama i plinovima te provedba nadzora nad tim mjerama¹⁴. Zakonom o eksplozivnim tvarima te proizvodnji i prometu oružja propisuju se uvjeti za obavljanje djelatnosti proizvodnje, prometa, prijevoza, skladištenja, uporabe, uništavanja, istraživanja, ispitivanja i ocjenjivanja sukladnosti eksplozivnih tvari, prodaje na malo pirotehničkih sredstava, oružja i streljiva te uvjeti za obavljanje djelatnosti proizvodnje, popravljivanja, prepravljivanja, skladištenja,

¹² Članak 20. st. 1, 3., 4. i 5. Zakona o zaštiti od požara.

¹³ Članak 44. st. 1. Zakona o zaštiti od požara.

¹⁴ Članak 1. Zakona o zapaljivim tekućinama i plinovima.

prometa, nabave i prijevoza oružja te njegovih bitnih dijelova, vođenja civilnih strelišta, označavanja, ispitivanja i obilježavanja žigom vatrenog oružja te nadzor nad primjenom zakona.¹⁵ [2]

Osim navedenim propisima, zaštita od požara u Republici Hrvatskoj uređena je i posebnim propisima drugih državnih tijela koji se odnose na tu problematiku, a kao osobito važnog ističemo Zakon o gradnji („Narodne novine“ br. 153/13, 20/17, 39/19 i 125/19, dalje u tekstu: Zakon o gradnji). Zakonom o gradnji uređuje se projektiranje, građenje, uporaba i održavanje građevina te provedba upravnih i drugih postupaka s tim u vezi radi osiguranja zaštite i uređenja prostora u skladu s propisima koji uređuju prostorno uređenje te osiguranja temeljnih zahtjeva za građevinu i drugih uvjeta propisanih za građevine zakonom, propisima donesenim na temelju ovoga zakona i posebnim propisima.¹⁶ Jedan od temeljnih zahtjeva za građevinu je i sigurnost u slučaju požara s odgovarajućim organizacijskim i tehničkim mjerama. Građevine moraju biti projektirane i izgrađene tako da u slučaju izbijanja požara:

- 1) nosivost građevine može biti zajamčena tijekom određenog razdoblja
- 2) nastanak i širenje požara i dima unutar građevine je ograničeno
- 3) širenje požara na okolne građevine je ograničeno
- 4) korisnici mogu napustiti građevinu ili na drugi način biti spašeni
- 5) sigurnost spasilačkog tima je uzeta u obzir.¹⁷ [1] [2]

¹⁵ Članak 1. st. 1. Zakona o eksplozivnim tvarima te proizvodnji i prometu oružja.

¹⁶ Članak 1. st. 1. Zakona o gradnji.

¹⁷ Članak 8 i članak 10. Zakona o gradnji.

2.2. Sustav vatrogastva

Sustav vatrogastva uređen je odredbama Zakona o vatrogastvu i podzakonskim aktima koji detaljnije uređuju područja vezana za ustroj, zapovijedanje, osposobljavanje, tehniku, opremu i sredstva vatrogasnih postrojbi i društava koja obavljaju vatrogasnu djelatnost. Zakon je donesen 13. prosinca, objavljen je 17. prosinca 2019. godine, a stupio je na snagu 1. siječnja 2020. godine. Njegovu donošenju prethodilo je stupanje na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o ustrojstvu i djelokrugu ministarstava i drugih središnjih tijela državne uprave („Narodne novine“ br. 116/18) kojim je Državna uprava za zaštitu i spašavanje ustupila mjesto Hrvatskoj vatrogasnoj zajednici kao državnoj upravnoj organizaciji nadležnoj za poslove vatrogastva. Stupanjem na snagu spomenutog Zakona o vatrogastvu, Hrvatska vatrogasna zajednica kao središnji državni ured preuzela je poslove, prava, obveze i imovinu Hrvatske vatrogasne zajednice osnovane kao udruge građana Zakonom o vatrogastvu iz 1993. godine. [1] [2]

Zakonom o vatrogastvu uređuje se sustav vatrogastva u Republici Hrvatskoj, a osobito uvjeti i način ustrojavanja vatrogasnih tijela i organizacija na nacionalnoj, područnoj i lokalnoj razini, njihove obveze u području vatrogastva, osnivanje, način upravljanja i djelovanja vatrogasnih postrojbi, radnopravni status profesionalnih vatrogasaca i pravni status dobrovoljnih vatrogasaca, vatrogasne intervencije, prava i obveze kod vođenja vatrogasnih intervencija te zaštita na radu pri vatrogasnim intervencijama, školovanje, osposobljavanje i usavršavanje u sustavu vatrogastva, financiranje vatrogastva na svim razinama te nadzor nad provedbom zakona.¹⁸ [2]

Zakonom je definirana vatrogasna djelatnost kao sudjelovanje u provedbi preventivnih mjera zaštite od požara i tehnoloških eksplozija, gašenje požara i spašavanje ljudi i imovine ugroženih požarom i tehnološkom eksplozijom, pružanje tehničke pomoći u nezgodama i opasnim situacijama te obavljanje drugih poslova u nesrećama, ekološkim i inim nesrećama, a provodi se na kopnu, moru, jezerima i rijekama. Vatrogasna djelatnost je

¹⁸ Članak 1. st. 1. Zakona o vatrogastvu.

neprofitna, stručna i humanitarna djelatnost od interesa za Republiku Hrvatsku, a obavljaju je isključivo vatrogasne postrojbe i vatrogasne organizacije.¹⁹ [2]

Vatrogasne postrojbe su:

- 1) javna vatrogasna postrojba,
- 2) postrojba dobrovoljnog vatrogasnog društva,
- 3) profesionalna vatrogasna postrojba u gospodarstvu,
- 4) postrojba dobrovoljnoga vatrogasnog društva u gospodarstvu,
- 5) vatrogasna postrojba vatrogasne zajednice županije odnosno Grada Zagreba,
- 6) intervencijska vatrogasna postrojba,

dok su vatrogasne organizacije:

- 1) dobrovoljna vatrogasna društva,
- 2) javne vatrogasne postrojbe,
- 3) profesionalne vatrogasne postrojbe u gospodarstvu,
- 4) dobrovoljna vatrogasna društva u gospodarstvu,
- 5) vatrogasne zajednice svih razina.²⁰ [2]

Organizacija vatrogasne službe zakonom se ustrojava na državnoj razini, u županijama i Gradu Zagrebu te u jedinicama lokalne samouprave. Na državnoj razini djeluje Hrvatska vatrogasna zajednica - središnji državni ured nadležan za vatrogastvo, kojem je na čelu glavni vatrogasni zapovjednik. [2]

Inspekcijski nadzor nad primjenom i izvršavanjem zakona i mjera iz područja vatrogastva provode inspektori vatrogastva, Hrvatske vatrogasne zajednice.²¹ [2]

Organizacija i djelovanje sustava vatrogastva, osim Zakonom o vatrogastvu, uređeni su i sljedećim propisima:

- Zakonom o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave,
- Zakonom o sustavu domovinske sigurnosti („Narodne novine“ br. 108/17, dalje u tekstu: Zakon o sustavu domovinske sigurnosti),
- Zakonom o sustavu civilne zaštite, zatim

¹⁹ Članak 1. st. 2., 3. i 4. Zakona o vatrogastvu.

²⁰ Članak 30. st. 1. i članak 2. st. 1. toč. 33. Zakona o vatrogastvu.

²¹ Članak 99. st. 1. i 2. Zakona o vatrogastvu.

- Zakonom o udrugama,
- Zakonom o ustanovama. [2]

Zakon o sustavu domovinske sigurnosti uređuje koordinirano djelovanje tijela sustava domovinske sigurnosti te provedba aktivnosti i zadaća iz nadležnosti tijela sustava domovinske sigurnosti koje proizlaze iz ovoga Zakona, a odnose se na upravljanje sigurnosnim rizicima i djelovanje u krizama. U okviru sustava domovinske sigurnosti mogu biti angažirane pravne osobe posebno važne za obranu, za zaštitu i spašavanje (Hrvatska vatrogasna zajednica, Hrvatski crveni križ, Hrvatska gorska služba spašavanja i dr.), udruge proizašle iz Domovinskoga rata, udruge građana, kao i druge pravne osobe koje zbog svojih sposobnosti mogu biti potpora sustavu domovinske sigurnosti u provedbi aktivnosti i zadaća upravljanja sigurnosnim rizicima i u kriznim situacijama od važnosti za nacionalnu sigurnost.²² [2]

Zakonom o sustavu civilne zaštite uređuje se sustav i djelovanje civilne zaštite, prava i obveze tijela državne uprave, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravnih i fizičkih osoba, osposobljavanje za potrebe sustava civilne zaštite, financiranje civilne zaštite, upravni i inspekcijski nadzor nad provedbom zakona i druga pitanja važna za sustav civilne zaštite. Civilna zaštita je sustav organiziranja sudionika, operativnih snaga i građana za ostvarivanje zaštite i spašavanja ljudi, životinja, materijalnih i kulturnih dobara i okoliša u velikim nesrećama i katastrofama i otklanjanja posljedica terorizma i ratnih razaranja. Civilna zaštita je od javnog interesa za Republiku Hrvatsku i za sigurnost Republike Hrvatske.²³ [2]

Operativne snage vatrogastva su vatrogasne postrojbe i druge operativne snage vatrogastva određene posebnim propisima kojima se uređuje područje vatrogastva. Operativne snage vatrogastva temeljna su operativna snaga sustava civilne zaštite u velikim nesrećama i katastrofama te su dužne djelovati u sustavu civilne zaštite u skladu s odredbama posebnih propisa kojima se uređuje područje vatrogastva, ovoga Zakona,

²² Članak 1. st. 2. i članak 7. st. 1. Zakona o sustavu domovinske sigurnosti.

²³ Članak 1. st. 1., 2. i 3. Zakona o civilnoj zaštiti.

planovima djelovanja civilne zaštite jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i Državnim planom djelovanja civilne zaštite.²⁴ [2]

Javne vatrogasne postrojbe su registrirane kao ustanove, sukladno odredbama Zakona o ustanovama dok se vatrogasne zajednice i dobrovoljna vatrogasna društva osnivaju, djeluju i prestaju s djelovanjem sukladno odredbama Zakona o udrugama. [2]

3. SREDNJOVJEKOVNO RAZDOBLJE

3.1. Vatrogasna služba u Europi

Vatrogasna služba za vrijeme srednjeg vijeka nije ni približno na razini uređenja za vremena Rimskog carstva, ali sama protupožarna zaštita, naravno, nije mogla u potpunosti nestati. Najuređenija je bila u europskim državama Francuskoj, Njemačkoj, Nizozemskoj, Italiji i Engleskoj. Već prve srednjovjekovne države organiziraju javne straže sa zadaćom da bdiju nad gradom i nadolazećom opasnosti. Prva takva poznata odredba bila je ona franačkog cara *Karla I. Velikog* iz 803. godine prema kojoj se trebao odrediti određen broj ljudi u svakom gradu da vrši noćnu stražu. Straže bi odmah uzbunjivale stanovništvo o nastaloj vatri i time stavljale čitavo naselje u stanje pripravnosti, obrane ili gašenja požara. Srednjovjekovno razdoblje je vrijeme razvoja tipičnih srednjovjekovnih gradova čiji feudalni, rascjepkan i ograničen na gradski ustroj nije bio sposoban prihvatiti i urediti sustavnu organiziranu zaštitu od požara. Kao građevinski materijal gradova korišteni su uglavnom kamen i drvo, a radi lakše obrane od napada, ulice su bile uske. Kuće, natkrivene slamom, trskom ili drvenim daščicama, bile su priljubljene jedna uz drugu. Umjesto peći i dimnjaka koristila su se otvorena ložišta. Katastrofalni požari bili su česta pojava, a uništavali su čitave gradske četvrti, ponekad i cijela naselja. Protupožarna zaštita svodila se uglavnom na izdavanje propisa kojima su određivane razne preventivne mjere kao npr. zbrinjavanje ognjišta, paljenje gradskih svjetala čak i pušenje. Osim toga, određivane su posebne obveze koje se moraju poduzeti u slučaju požara. [5] [6] [7]

²⁴ Članak 28. Zakona o civilnoj zaštiti.

Već 1068. godine engleski kralj *Vilim I. Osvajač* u svim mjestima uvodi večernje zvonjenje kao znak da se moraju pogasiti sva ognjišta, a prekršitelji su bili strogo kažnjavani. [5] [7]

Prve odredbe u njemačkim gradovima javljaju se tijekom 13. stoljeća, uglavnom kao reakcija na brojne katastrofalne požare. Tako je zabilježeno da je 1152. godine do temelja izgorio njemački grad Regensburg, što se do kraja stoljeća još dva puta ponovilo. Ista sudbina nekoliko puta je zadesila i Lübeck²⁵. Posljedica takvih stanja navela je magistrature njemačkih gradova na izdavanje naredaba s prvenstveno preventivnim mjerama. Propisima su se uređivali materijali i načini gradnje krovova i dimnjaka, preuređenje starih kuća, zamjena slamatih krovova itd. Za palikuće su bile određene stroge mjere i u najviše slučajeva bilo je predviđeno da se živi spale. Jedan od najstarijih poznatih propisa o protupožarnoj zaštiti sadrži gradska knjiga grada Augsburga iz 1276. godine, kojim su obrtnicima različitih struka bile određene dužnosti u slučaju požara. Nakon katastrofalnog požara Beča 1276. godine, *Rudolf Habsburški* 1278. godine za taj grad donosi požarne odredbe tzv. „*požarni red*“ koji se odnosio na način gradnje kuća, vrstu materijala za pokrivanje, uređenje ognjišta, odgovornost kućedomačina te je određivao potrebnu opremu za gašenje eventualnog požara. Grad Erfurt dobio ga je 1351. godine, a karakterističan je po tome što je gašenje posao zaštite razdijelio među gradske cehove. Čuvanje sprava za gašenje, kao i nabavu vatrogasnog inventara, bilo je dodijeljeno jednom cehu. Požar se najavljivao zvonjavom i trubljom, a ako bi se dogodio noću, ulice bi se rasvjetljivale²⁶. Zanimljiva je i odredba iz grada Dresdena uvedena nakon požara iz 1461. godine prema kojoj su se ulični uglovi od kuća morali graditi od kamena. [5] [6] [7] [8]

U Francuskoj, tijekom vladavine *Luja IX. Svetog*, 1254. godine organizirane su noćne straže koje su sačinjavali pariški zanatlije. Straže su ubrzo, za vremena *Filipa IV. Lijepog*, stavljene pod zapovjedništvo kraljevskih četa. Kralj *Franjo I.* je 1524. godine podijelio Pariz na rajone u kojima su bile organizirane vatrogasne straže. [5] [7]

²⁵ Prema nekim izvorima, grad je nakon jednog takvog požara spao na svega pet kuća.

²⁶ Grad Frankfurt 1439. godine uvodi naredbu po kojoj su građani, u slučaju požara noću, obvezni da na svoje kuće stave upaljene zaštićene svjetiljke kako bi rasvjetom pomogli gasiteljima.

U isto vrijeme, na hrvatskom životnom prostoru, srednjovjekovni gradovi razvijali su se s mnogo različitosti u pogledu društvene i političke vlasti te s velikim razlikama u jadranskom i kontinentalnom području.

3.2. Hrvatska i Dalmacija u srednjem vijeku

Za prostor i društva hrvatskog srednjeg vijeka bitna značajka je raznolikost (geomorfološka, geopolitička, etnološka, ekonomska, gospodarska, društvena...), a najviše smještaj hrvatskih zemalja rascijepljen između širokih ravnica u Panoniji i uskog, krševitog pojasa položenog na izduženoj obali istočnog Jadrana. Stoga se u ranom srednjem vijeku postupno oblikuju različite povijesne pokrajine: Dalmacija, Hrvatska i Slavonija. Za prostor današnje Hrvatske su se otimali ili su preko nje prolazili Franci sa zapada, Avari s istoka, na jugu do Istre bili su posjedi Bizanta, a interes za hrvatskom tлом izražavali su Mađari, Arapi i Venecija. [5] [9]

Opseg Dalmacije određuje *Konstantin VII. Porfirogenet*²⁷ i sačinjava je pet obalnih gradova Zadar, Trogir, Split, Dubrovnik i Kotor te tri otočna grada Krk, Osor i Rab. Kako su gradovi bili prostorno odvojeni, povezivali su ih samo morski putovi, a spajala ih je i zajednička bizantska vrhovna vlast. Posljednji val seobe naroda Slavena na prijelazu iz 6. u 7. stoljeće bitno je promijenio etničku sliku. Hrvati, po dolasku, nisu imali pljačkaške ili osvajačke namjere već su se ovdje udomili, počeli su provoditi organizirane oblike života brinući se, između ostalog, i za obranu od požara u tolikoj mjeri da bi zaštitili svoje domove. U neposrednom zaleđu dalmatinskih gradova stvara se u prvim desetljećima 9. stoljeća vladarska, kasnija kraljevska središta države Trpimirovića smještena u trokutu Nin-Knin-Solin. Sukob dvaju velikih Carstava europsko-mediteranskog područja, franačkog i bizantskog okončan je 812. godine mirom u Aachenu, prema kojem su Bizantu pripali dalmatinski gradovi, a Franačkoj vlast nad Hrvatskom i Panonijom. Za vrijeme trajanja franačke vlasti možemo tek pretpostaviti da je i organizacija obrane od požara bila po uzoru i na način franačke države (spomenute noćne straže). [5] [7] [9]

²⁷ Njegovo djelo *O upravljanju Carstvom (De administrando imperio)* jedan je od temeljnih izvora za proučavanje najstarije hrvatske povijesti.

Sredinom 9. stoljeća, slabi franačka vlast nad Hrvatskom i bizantska nad dalmatinskim gradovima, a prema Konstantinu Porfirogenetu tada „*stanovnici dalmatinskih gradova postadoše samostalni, ne pokoravajući se ni caru Romeja, niti ikomu drugom*“. Istodobno, započinje uspon spomenute hrvatske države na čelu s knezom *Trpimirom*²⁸ koja je bila smještena uz gradove bizantske Dalmacije na središnjem dijelu istočnojadranske obale i od samog postanka iskazivala usmjerenost širenja obalom, naročito na dijelove bizantske teme Dalmacije. Već potkraj 70-ih godina 9. stoljeća bizantski car *Bazilije I.* određuje da dalmatinski gradovi redoviti tribut ubuduće plaćaju hrvatskom vladaru, kako bi započeo spajanje i približavanje područja obale i zaleđa i neometano ulaženje slavenskih došljaka u urbani prostor. [7] [9]

Prva kratkotrajna vlast hrvatskih vladara nad dalmatinskim gradovima događa se u doba kralja *Tomislava*²⁹. Tek su hrvatski vladari *Petar Krešimir IV.* i *Zvonimir* konačno nosili naslove „*kralj Hrvatske i Dalmacije*“ u različitim oblicima i nesporno vladali dalmatinskim gradovima. Međutim, opseg njihove vladavine nije uključivao postavljanje vlasti u gradovima niti vojnih posada za ubiranje poreza, ali takva vlast bila je priznata od samih gradova uglavnom iz razloga jer ona za njih nije bila ni opasna ni ograničavajuća. Gradovi su vlast kraljeva mirno prihvaćali jer za otpor nisu imali razloga. Dapače, izražavao je i njihove društvene interese, prije svega nužnost mirnih odnosa sa zaleđem i komunikacijom ljudi. Naime, tijekom stoljeća gradska društva neizbježno su se morala razvijati spram hrvatskog prostora u njihovu zaleđu, a međusobna životna zajednica usmjeravala je gradski i seoski prostor zaleđa približavanju i uzajamnom komuniciranju. Stoga su, pokraj epohe Trpimirovića, njihove društvene suprotnosti bile znatno prevladane i dovele do romansko-hrvatskog prožimanja u svim područjima društvenog razvoja. [7] [9]

²⁸ Zapis benediktinca Gottschalka iz 846. godine govori nam o uspješnom ratu što ga je Trpimir poveo protiv „*naroda Grka i njihova patricija*“ te da je Trpimirov dvorac bio na samoj granici budućeg rata. Ako pretpostavimo da je Trpimir imao sjedište u Klisu, izričaj „*narod Grka*“ mogli bi podrazumijevati njemu najbliže gradove Split i Trogir.

²⁹ Zaključak o širenju njegove vlasti nad dalmatinske gradove temeljimo na uvodu zaključka splitskog crkvenog sabora 925. godine u kojem se Tomislav naziva kralj u „*pokrajini Hrvata i u krajevima Dalmacija*“.

U kratkom vremenu (1000.-1026. godine) Venecija po prvi puta uspostavlja vlast nad jadranskim gradovima i nagovještaj je budućeg razvoja događaja na Jadranu. Mleci su i dalje zadržali nadzor nad kvarnerskim gradovima, a Bizant obnavlja vlast nad Dalmacijom čiji gradovi su formalno priznavali bizantskog cara, ali su u zbilji postajali sve samostalnijima. [7] [9]

Nakon Zvonimirove smrti 1089. godine prekinuto je tristoljetno vladanje Trpimirovića, a prvi puta pojavljuje se ugarska dinastija Arpadovića čiji kralj, *Koloman* 1097. godine poražava posljednjeg hrvatskog kralja *Petra* te se, 1102. godine, u Biogradu kruni za kralja Hrvatske i Dalmacije. Do 1105. godine protegnuo je svoju vlast na čitavu Donju Dalmaciju, od Splita i Trogira do kvarnerskog područja. U tom vremenu položaj dalmatinskih gradova se uvelike promijenio jer povlastice i obećanja što ih je Koloman dao nekim dalmatinskim gradovima (Trogir, Zadar, Rab) nisu mogli prikriti nastojanje da vojnim snagama podvrgne gradove čvrstom nadzoru i tako ograniči njihovu samostalnost. Već potkraj Kolomanova vladanja Venecija je započela borbu za uporišta u istočnom Jadranu. U ljeto 1115. godine dužd Ordelafo Faledro osvojio je Rab, Zadar i Biograd, a iduće godine Šibenik, Trogir i Split. Arpadovići su pokušali spriječiti širenje mletačke vlasti tako da se, u tijeku 12. stoljeća, istočni Jadran nalazi se između ugarskog, mletačkog i bizantskog pritiska. Do kraja stoljeća uklonjena je bizantska vlast, a dalmatinski gradovi, južno od Zadra do Splita, vratili su se u opseg hrvatsko-ugarskog kraljevstva. Venecija je zadržala samo kvarnerski dio Dalmacije i važno uporište Zadar, kojeg 1202. godine, nakon petodnevne opsade, osvaja i razara križarsko-mletačka vojska. Za čitavog ovog vremena o obrani od požara stoljećima ne nalazimo pisanih tragova, sve do prvih kodifikacija statuta istočnojadranskih gradova, o čemu će više biti riječ u idućim poglavljima. [7] [9]

Nova prijelomnica i teritorijalne promjene događaju se u 14. stoljeću. Do 1330. godine Venecija je zavladała svim komunalnim društvima na istočnom Jadranu, od Istre do Dubrovnika. Ali, Zadarskim mirom 1358. godine, *Ludovik I. Anžuvinac* ponovno uklanja mletačku vlast za jednu polovinu stoljeća do 1409. godine. Događajima je prethodio dolazak nove, anžuvinske dinastije na ugarsko-hrvatsko prijestolje i pobjeda *Karla* nad bibrirskim knezovima koji, početkom 14. stoljeća, svojim kneževanjem u dalmatinskim gradovima stvaraju jedinstven politički prostor na istočnom Jadranu. Zadarskim mirom

čitav hrvatski društveni prostor (osim Istre) otvoren je slobodnim putovima ljudi i robe, spajajući kontinentalni prostor uz obalne dijelove. Međutim, nakon građanskog rata za hrvatsko-ugarsku krunu, poraženi dinastički kandidat *Ladislav Napuljski* prodaje 1409. godine Veneciji svoja prava na Dalmaciju tako da u razdoblju do 1420. godine Mletačka Republika obnavlja svoju vlast nad Dalmacijom. Istovremeno se na hrvatskom prostoru po prvi puta u okružju dalmatinskih gradova pojavljuju turske čete. [7] [9]

Tijekom 12. i 13. stoljeća u svim dalmatinskim gradovima razvijalo se komunalno društveno ustrojstvo, u kojima se vlast biskupa i predstavnika vanjskih vlasti postupno zamjenjivala autoritetom zajednice svih građana, kako onog „starog“ vezanog na kasnoantičku baštinu i „novog“ društva, izniklog na hrvatskom području. Već od ranog srednjeg vijeka stanovništvo se dalmatinskih gradova pohrvaćivalo prirodnim tokovima ljudskih veza. Hrvati su, iz okolnih seoskih područja, postupno ulazili u romanska gradska središta, a proces je bio nezadrživ od bilo kakve političke situacije i njezinih čestih promjena. Upravo u tim dalmatinskim srednjovjekovnim komunama pronalazimo prve hrvatske pisane zapise o obrani od požara. [9]

3.3. Komunalna društva na istočnom Jadranu

Razvoj gradova na istočnom Jadranu možemo proučavati preko načina i osnovice postanka, širenja gradskog prostora, ljudskih čimbenika, gospodarstva, demografskih promjena i upravnog ustrojstva. Do kraja 14. stoljeća ovi su gradovi doživjeli gospodarski uspon i zrelost komunalne uprave što je dovelo do kodifikacije pravnih propisa komuna. [9] [10]

Prema prvom kriteriju, nastanku, gradove dijelimo u dvije glavne skupine: a) one s kasnoantičkim kontinuitetom (istarski gradovi Poreč, Pula ili gradovi bizantske Dalmacije Krk, Osor, Rab, Zadar, Trogir, Kotor) i b) gradove bez kontinuiteta s kasnoantičkim razvojem (Biograd i Šibenik). Glavnina svih tih gradova na istočnoj jadranskoj obali, bila je po pravnom položaju *civitas* ili sjedište biskupa. [10]

Razvoj prostora istočnojadranskih gradova iz kasne antike u rani srednji vijek nije nam, do kraja, dovoljno poznat. Ipak, možemo zaključiti da u gradovima u razdoblju od 7. do 11. stoljeća se događa proces njihovog prostornog širenja i oblikovanja. Sam izraz

commune ili *komuna* odnosi se na općinu ili zajednicu, čiji prostor čini gradsko središte (*civitas*) izvan kojeg se nalazi teritorij grada ili *distrikt* (*districtus*) obično u kopnenom zaleđu ili na obližnjem otočju komune. Za vrijeme demografskog rasta u mnogim gradovima stvaraju se i šira *predgrađa* (*burgos*). Navedeni elementi čine ukupan prostor komunalnog društva nad kojim se proteže nadležnost komunalne uprave. [9] [10]

Srednjovjekovni grad razvijao se, prije svega, stvaranjem zajednice ljudi i sigurnosti njenih stanovnika unutar gradskih bedema. Osjećaj pripadnosti životne zajednice bio je pojačan zaštitnom ulogom prostora, budući da su gradski bedemi pružali sigurnost stanovnicima i ugroženim ljudima okolnih područja. Etnička pripadnost zajednice može se sažeti kroz tri kategorije s različitim pravnim položajima: *forensis–stranac*, osoba rođena izvan područja grada; *habitor–stanovnik*, prijelazna faza prema stjecanju građanstva i *civis–građanin*. Zajednicu sačinjavaju svi njeni slobodni pripadnici, izvan nje ostaju samo neslobodni robovi. Pojam je u raznim izvorima 11. stoljeća iskazan izričajima „*sav puk, veći i manji*“ ili „*svi naši građani, veći ili manji*“ (*maiores et minores*). Oni su, zajedno okupljeni na gradskom trgu, odlučivali o životu grada ili odobravali već donesene odluke. Nakon 1100. godine, takve zajednice postigle su takvo društveno ustrojstvo na koje političke vlasti izvan njih nisu mogli značajnije utjecati. [9] [10]

Njihov gospodarski razvoj oslanjao se na takve djelatnosti što su bile dostupne samo obalnim područjima kao npr. solane, pomorstvo i brodogradnja. Takva viša tehnološka razina i prometna pogodnost značajke su koje su obalni grad i njegov gospodarski razvoj razlikovale od privrednih dometa ostalih kontinentalnih srednjovjekovnih gradova. I sami komunalni ili gradski gospodarski sustav postavljen je tako da zadovolji potrebe svojih stanovnika. Grad ubire poreze i nameće terete, ali za cilj ima oblikovanje gospodarskog sustava i omogućavanje svakodnevnu djelatnost svojih pripadnika kako bi isti u njemu mogli opstati. Takve promišljene privredne sustave poznaju samo društveno najrazvijenije gradske zajednice, one na istočnom Jadranu. [9] [10]

Društveni i gospodarski uspon gradskih središta bio je glavnim činiteljem demografskog rasta. Veće mogućnosti poslovanja i osobnog uspjeha, nužno je privlačio i nove ljude. Migracijski tokovi sa svih strana slijevaju se u gradska središta i postaju glavnim činiteljem demografskog razvoja. Međutim, razvoj se nije događao ravnomjerno:

oskudica hrane i ratni sukobi obilježavaju čitavo srednjovjekovlje, a epidemije kuge započinju sredinom 14. stoljeća tzv. „*crnom smrću*“ 1348. godine³⁰. Ratni sukobi jače se osjećaju nakon 1450. godine i turskih prodora i osvajanja. Tako u 15. stoljeću dalmatinske gradove možemo podijeliti u nekoliko demografskih skupina: u onu s najvećim brojem stanovnika (5000-9000) pripadaju Dubrovnik, Zadar, Split i možda Šibenik; srednjoj skupini (2000-3000) pripadao je Trogir i moguće još poneki grad (Hvar), a većina je imala manje od 2000 ljudi. [9]

Između 1100. i 1350. godine komunalna društva na istočnom Jadranu razvila su unutarnje upravno ustrojstvo. Gubi se upravna neodređenost i stvaraju stalna komunalna tijela. Prvi samostalni oblik komunalne uprave bio je *konzul* postavljen na čelo komune od punopravnih pripadnika, građana (*cives*) iz vlastitih redova. Već u ranom srednjem vijeku u zajednici je odlučivala skupina njezinih najutjecajnijih građana, da bi u razdoblju stvaranja komune tu ulogu preuzela *vijeća* (*consilium*) s točno određenim brojem članova, u pravilu patricija. Donošenjem komunalnih statuta, komunalno ustrojstvo bilo je i kodificirano. [9]

Kada su procesi sazrijevanja komunalnog ustrojstva bili na vrhuncu, u razdoblju 13. i 14. stoljeća, komunalna društva kodificirala su svoje običajno pravo. Taj pomak od usmenog, običajnog prava prema pisanju statuta i kodifikaciji ostvaruju samo srednjovjekovni dalmatinski gradovi³¹. Prve regulacije nisu bile sistematične ni izjednačene u svim gradovima. Neke su, posebno vezane za gradogradnju, bile zajedničke svim gradovima i odražavale su razvijene principe planiranja i gradnje Sredozemlja. Ostale su bile sastavljene *ad hoc*, kada se pojavila potreba. Statutima su regulirana široka područja građanskog, kaznenog, obiteljskog, nasljednog prava, bila su uređena pitanja strukture i hijerarhije vlasti, pitanja vezana uz odnos civilnih i crkvenih institucija, principi planiranja i izgradnje grada, održavanje putova i zgrada, čistoće i higijene, obrane te zaštita od požara. Statutarno pravo zasnovano je na, nešto modificiranom, rimskom pravu, što je i razumljivo

³⁰ Nakon te prve epidemije, jadranske je gradove u 14. stoljeću pogodilo još nekoliko epidemija da bi u 15. stoljeću njihov broj naglo porastao. Primjerice, između 1418. i 1500. godine Zadar je zahvatilo čak 12 kužnih epidemija. Kužna epidemija u Splitu 1526. i 1527. godine smanjila je broj stanovnika za gotovo 3000 ljudi.

³¹ U isto vrijeme, kraljevski gradovi u Slavoniji ne sastavljaju statute, već iste zamjenjuju odredbe zabilježene u kraljevim povlasticama.

s obzirom na dugogodišnju političku ulogu i vlast Bizanta s prisutnim staroslavenskim, odnosno hrvatskim pravnim elementima. Prvu zabilježenu takvu zbirku običajnog prava na hrvatskom prostoru sastavlja splitski načelnik *Gargan de Arscindis* 1240. godine, tzv. *Kapitular* s pravnim odredbama splitske komune koji nažalost nije sačuvan. Nakon njega nastali su statuti Korčule (1265.), Dubrovnika (1272.), Trogira (1302.), Zadra i Brača (1305.) i ponovno Splita (1312.). [9] [11]

U nastavku rada bolje ćemo upoznati komunalno i urbanističko uređenje dva tipična srednjovjekovna dalmatinska grada, Dubrovnika i Trogira te njihove prve zabilježene statutarne regulacije vezane za protupožarnu zaštitu. [11]

4. UREĐENJE GRADA DUBROVNIKA

4.1. Urbanistički razvoj Dubrovnika

Za razliku od većine drugih gradova na jadranskoj obali kod kojih jezgre naselja traju kontinuirano od antičkog razdoblja, Dubrovnik je grad koji se najviše razvio upravo u srednjem vijeku. Njegov razvoj u prostoru odvijao se tijekom nekoliko stoljeća, od sedmog, kada je antički Ragusium bila tek utvrda na grebenima iznad mora pa do kraja 15. stoljeća kada postaje današnji monumentalni kameni grad. Unutar ovog širokog razdoblja, upravo 13. stoljeće i vrijeme kodifikacije prvog statuta, predstavlja ono razdoblje u kojemu grad postiže opseg koji će se trajno zadržati nakon spajanja stare prvobitne jezgre (*civitas*) s naseljem izvan zidina (*burgusa*). [12]

U 11. stoljeću započinje šire naseljavanje u neposrednoj blizini starog civitasa što je dovelo do stvaranja više izgrađenih jezgri izvan starih zidina. O ovom razdoblju nemamo sačuvanih ni pisanih ni grafičkih dokumenata. O tome nam govori tek 41. glava pete knjige Statuta iz 1272. godine koja započinje značajnom tvrdnjom kako je gradu pripojen drugi novi grad. [12] [13] [14]

Od 13. stoljeća nadalje, kontinuirano širenje i urbanističko uređenje grada tijekom budućih stoljeća možemo pratiti kroz Statut iz 1272. godine³², prvo kroz njegovu petu

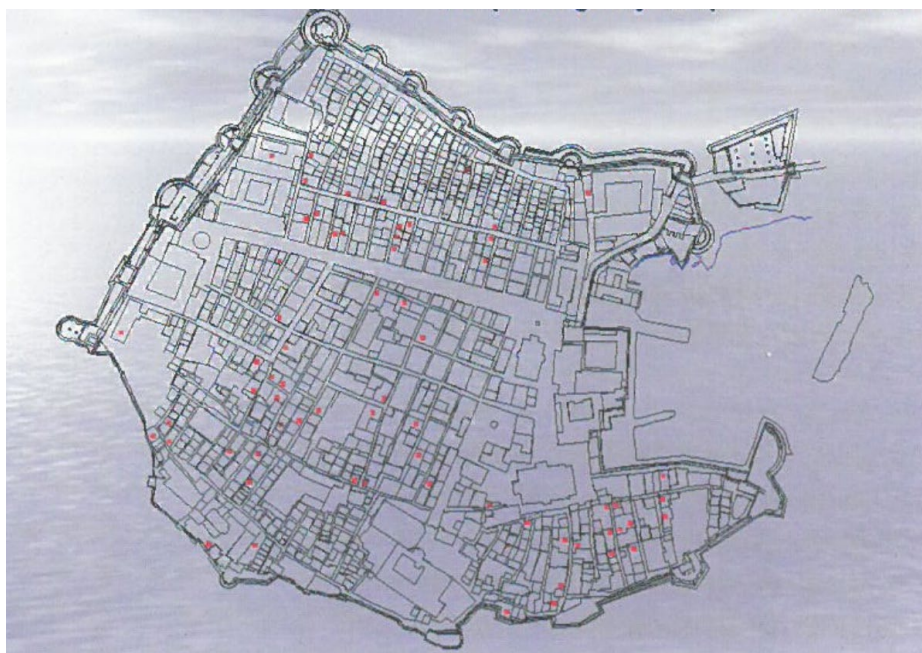
³² *Liber statutorum civitatis Ragusii* u ukupno 8 knjiga.

knjige, kasnijim nadopunama³³ i odlukama Senata gdje se nalazi veliki broj odluka koje se odnose na izgradnju u samom gradu i širem gradskom području. Premda je nemoguće uspostaviti točni kronološki slijed niza odredbi sakupljenih u Statutu prilikom kodifikacije, njegove regulacije govore nam o vizionarstvu planera i graditelja grada u kojem se počinje provoditi ortogonalni raster s glavnom uzdužnom ulicom i poprečnim ulicama okomito na nju. Stroga urbana disciplina provodi se tijekom niza stoljeća uz stalno usavršavanje i dopunjavanje osnovnih odredbi. Usporedno se grade vjerske, gospodarske i upravne građevine, ojačavaju se i dograđuju gradske zidine vodeći računa o kvalitetnoj izgradnji i zaštiti stanovništva. Tijekom 14., 15. i 16. stoljeća, na vrhuncu moći nezavisne državnice, u gradu se grade najznačajniji javni objekti. [12] [13]

Za protupožarnu zaštitu značajna nam je odluka Velikog vijeća iz 1436. godine o gradnji gradskog vodovoda kojim se izvorska voda sa sjevernih obronaka Srđa dovodi u grad čime se rješava dugogodišnja nestašica i potreba za vodom. Dovoljna količina pitke vode bila je izuzetno važna u srednjovjekovnom gradu - u vrijeme rata, požara ili epidemije to je moglo biti odlučno za preživljavanje stanovnika. Gradnja dubrovačkog vodovoda bio je jedan od najvećih pothvata toga vremena, a unatoč jakoj zimi i kugi koja je harala gradom, radovi su uspješno završeni do studenog 1437. godine. Uz sami akvedukt sagrađene su i dvije javne česme. Gradnju vodovoda pratila je i regulacija kanalizacijskog sustava grada. [11] [13]

Urbanistička izgradnja Dubrovnika počiva na određenom opredjeljenju komunalne vlasti da, unutar ograničenog prostora, grad izgrađuje po unaprijed definiranom prostornom modulu i određenoj veličini građevinske parcele prilagođenoj dvjema osnovnim odrednicama: nedostatku prostora i osnovnom građevinskom materijalu, drvu. Veličina zemljišta izjednačuje se s veličinom tlocrta građevine. Takva potpuna izgrađenost građevinske parcele vrlo je nepovoljna činjenica u svjetlu zaštite od požara. [13]

³³ Knjiga reformacija iz 1335. godine - *Liber omnium reformationum*.

Slika 1. Tlocrt Dubrovnika i raspored gradskih gustijerni (bunara) [13]

4.2. Karakteristike izgradnje grada

Gospodarski i svekoliki razvoj u 13. stoljeću obilježio je i graditeljsku djelatnost čije su glavne odrednice planiranje i kontinuirano praćenje izgradnje grada. Međutim, iako urbanistički napredan i dobro organiziran grad, Dubrovniku u tom razdoblju još uvijek gradi drvene kuće, koje su s gledišta zaštite od požara vrlo loš građevinski materijal. Pouzdano znamo da je do 14. stoljeća Dubrovnik bio uglavnom drveni grad. Iznimka su bile kuće u prvobitnoj utvrdi zidane u kamenu. Od 1272. godine Statut zabranjuje upotrebu slame pa se kuće pokrivaju crijepom³⁴. Kuhinja se nalazila unutar prvog kata ili na posebnom balkonu za kuhinju na prvom katu. Namještaj, ormari, škrinje, klupe itd. također je drvene građe. Kuća u utvrdi, Kaštelu (*in Castello*), uvijek se navodi kao kuća, a ne kao drvena kuća što nam govori da je ista bila zidana od kamena. Također se spominju kuće s voltom, svodom, koji vjerojatno nadsvođuje ulicu i građen je od kamena. [7] [13]

³⁴ 1304. godine rok za zamjenu slame produžuje se za još dvije godine tako da se pokrov kuća mijenjao kroz razdoblje dužem od 30 godina.

Katastrofalni požar iz 1296. godine³⁵ uništio je „*sav burgos i veći dio civitasa*“, a novim statutarnim regulacijama donesenim nakon požara, radi obnove grada, propisuju se vrlo stroge odredbe o građenju³⁶. Godine 1329. i 1332. godine odlučeno je da se sruše sve vanjske stepenice u gradu. Ipak, unatoč požarima, još se tijekom 14. stoljeća intenzivno grade drvene kuće. Još 1325. i 1336. godine spominje se gradnja građevina od drva, a 1376. godine zabranjuje se izgradnja međuprostora i govori isključivo o zidanju kuća. Početkom 1370. godine, nakon što je izgorjelo niz drvenih kuća, 28 vlasnika pristaju graditi kamene kuće. Međutim, ponovno je početkom 1406. godine gorjelo nekoliko drvenih kuća nakon čega Veliko Vijeće donosi zaključak da se sve drvene kuće postupno sruše tako da se početkom svake godine izabere 25 kuća iz šešira. Tako je do 1412. godine zabilježeno rušenje 175 kuća pa je oko 1413. godine u gradu ostalo još samo 17 drvenih kuća. U troškovima nametanja zamjene kuća sudjelovao je i grad s 1/3 vrijednosti u nabavi građevinskog materijala (osim kamena). Za provedbu je ustrojeno i posebno stalno tijelo sastavljeno od trojice izabranih „*najboljih ljudi*“ kojima se povjerava nadzor nad izgradnjom. Stoga, prema svim dostupnim podacima, možemo zaključiti kako je tijekom 43 godine, 238 drvenih kuća bilo zamijenjeno kamenima, a uz to dobar dio ih je izgorio. Dakle, tijekom 14. stoljeća, ubrzanim tempom odvija se preobrazba čitavog grada koji iz „drvenog“ postaje „kameni“. [7] [12] [13] [14]

Nova velika obnova grada uslijedila je nakon velikog potresa 6. travnja 1667. godine³⁷ kada se donose regulacije o čišćenju i obnovi grada, obvezama šireg područja Republike o sudjelovanju u obnovi, radnoj snazi i građevnom materijalu. U potresu i naknadnom požaru poginulo je oko 3000 ljudi (čak 1/3 populacije) i srušeno je pola grada pa je i sama obnova trajala više desetaka godina. Tijekom obnove unose se novi oblikovni

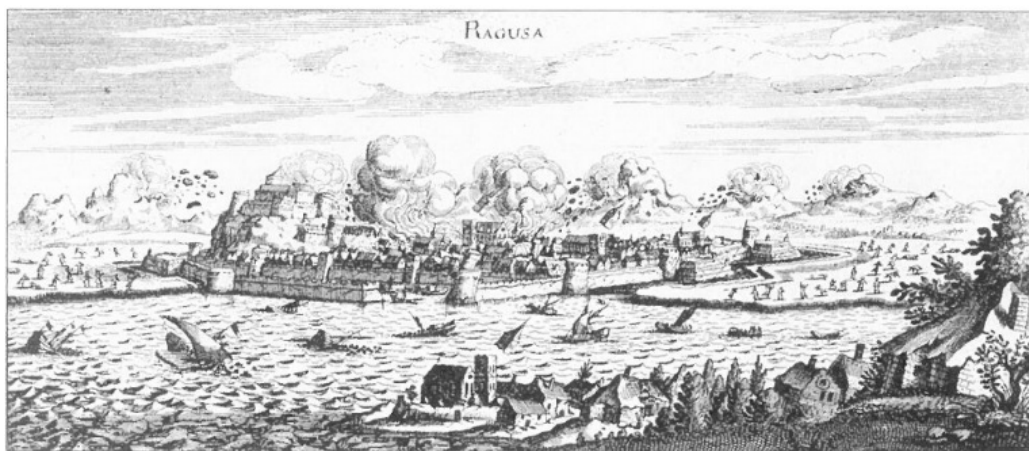
³⁵ Požar je izbio u noći 15. kolovoza 1296. godine i zahvatio je područje Prijekog do prostora oko samostana Sv. Klare, predio danas zvan Garište.

³⁶ Glava 57. 8. knjige Statuta-„*Kako su regulirane ulice i kuće u predgrađu kad je Grad stradao od požara*“.

³⁷ Nakon potresa, ostatke grada poharao je veliki požar. Cijeli je Dubrovnik bio pretvoren u ruševine, a teško je stradao i otok Lopud. Seoska su područja manje stradala pa su postala metom pljačkaških skupina iz istočne Hercegovine i Crne Gore. Dio stanovništva privremeno je bio evakuiran u Ston i na Pelješac. Preživjela vlastela i građani organizirali su život u teškim uvjetima iščekivajući dugogodišnju obnovu.

elementi sačuvani do današnjih dana, ali glavna promjena nastala je objedinjavanjem više manjih parcela u jednu veću i to u svim pravcima. To je naročito vidljivo u središnjem dijelu grada gdje su bila najveća rušenja u potresu i gdje je, zbog dostupnosti, bilo najlakše ponovno graditi. Tako nastaju veći sklopovi palača, što znatno smanjuje broj kuhinja koje su uvijek, radi smještaja u potkrovlju i drvene međukatne konstrukcije, potencijalna žarišta požara. Osim toga, poboljšavaju se opći urbanistički uvjeti u smislu zaštite od požara: na mjestima srušenih neobnovljenih kuća formiraju se trgovci, a na mjestima građevinskih deponija vrtovi ili terase na razini prvog kata naročito na južnom dijelu grada. Događa se značajna urbanistička promjena po kojoj parcela više nije uvijek potpuno izgrađena. Gradi se u kamenu, istim materijalima od ostataka ruševina, ali nastaju velike promjene u gustoći izgrađenosti. Nad prvobitnim temeljima ili očuvanim prizemljima izrasta nova gradska forma s više javnih prostora, vrtova i terasa. Postupno se na starim temeljima oblikuje novi grad prema potrebama vremena i renesansnog čovjeka. [7] [13]

Zaključno, elementarne nepogode, požari i prirodne katastrofe pratile su razvitak Dubrovnika te su značajno obilježile njegovu izgradnju. Nakon svake katastrofe na starim temeljima nastajao bi novi grad pa se kontinuitet gradnje može poistovjetiti s kontinuitetom obnove. [13]

Slika 2. Velika trešnja Dubrovnika 1667. godine [13]

4.3. Statut grada Dubrovnika i odredbe o zaštiti od požara

Najstariji hrvatski zapisi o osnivanju i propisivanju obrane od požara nalaze se u dubrovačkom Statutu iz 1272. i 1335. godine i odnose se na:

- preventivne mjere sprječavanja nastajanja požara i
- provedbu mjera obrane od požara i kasnije uredbe o gašenju. [6]

Glava 25. pete knjige Statuta kodificiranog 1272. godine propisuje zabranu gradnje peći za stanovnike kuća koji su od susjeda odvojeni drvenim pregradnim zidom. Također, stanovnik koji kupi kuću, za svoja života ne smije u njoj graditi peć. Tek nakon njegove smrti to pravo imaju njegovi nasljednici. [14]

U šestoj knjizi Statuta propisane su pojedine preventivne mjere zaštite od požara. Kako smo već ranije izlagali, u glavi 57. nalazi se regulacija o zabrani pravljenja kuća od slame unutar gradskih zidina kako bi se smanjio rizik od požara. U 55. glavi propisano je kako niti jedan postolar nije smio ložiti vatru ispod kotlova prilikom štavljenja kože unutar gradskih zidina. Zanimljiva je i zabrana te kazna koje nalazimo u glavama 27. i 38., a odnose se na predgrađe, dio grada s ranije izgrađenim kućama koje su obuhvaćene novim zidom. Naime, svi koji su imali izgrađene drvene kuće u istima nisu smjeli držati vino, dok su oni u kamenim kućama mogli koliko hoće. Odredbe su imale za cilj sprječavanje mogućih poroka i nepažnji koje bi mogle dovesti do paljenja kuća. Kazna je bila novčana, prijavitelju bi pripala polovina globe dok bi se vino prolilo. [13] [14]

U 35. glavi osme knjige stoji odredba iz 1300. godine koja govori o plaćanju naknada i o kazni za potpaljivanje koliba. U njoj se, između ostalog, govori o obvezi naknade štete za spaljenu kolibu i poljoprivredne kulture oko kolibe u Dubrovniku ili okolici od strane ljudi toga kraja, po procjeni od kneza izabranih procjenitelja, za slučaj kada se ne pronađe izazivač požara. [13] [14]

Nakon katastrofalnog požara, 23. rujna 1296. godine dužd, uz odobrenje vijeća i puka, u 57. glavi osme knjige donosi detaljnu regulaciju za obnovu i uređenje stradalog grada. Posebna pažnja posvećuje se novom rasporedu kuća, širini ulica, putova, smještaju odvoda. Točno se mjerama utvrđuju širine pojedinih ulica i prostora među njima. Na i nad ulicama gdje je gorjelo zabranjuje se gradnja balkona i vanjskih stubišta, vjerojatno radi

prenošenja požara. Određene ulice zauvijek su trebale biti nezakrčene, otvorene, nezauzete i na njima se nije smjela podizati nikakva gradnja. [13] [14]

Precizne odredbe o organizaciji vatrogastva uvedene su u 60. glavi osme knjige od 6. siječnja 1309. godine. U slučaju požara, uz predvođenje upućenih ljudi, svi stanovnici su imali žurnu obvezu pristupiti gašenju sa svojim sjekirama ili punim vjedrima vode. U slučaju uništenja alata općina je bila dužna nadoknaditi štetu. Ako bi se radi gašenja požara trebalo srušiti susjednu kuću, za to je općina morala dati naknadu. [13] [14]

Kao dopuna ove uredbe, Veliko vijeće je 27. lipnja 1359. godine donijelo uredbu pod nazivom „*Kako treba gasiti požar i čuvati grad*“. Pored svih građana, uredbom se posebna uloga data zanatlijama kao stručnim osobama. Također, određuje se posebna vatrogasna oprema u vlasništvu općine koja se smije koristiti isključivo u vatrogasne svrhe. Radi sprječavanja panike, na požarište su smjele doći samo one žene koje su imale određene dužnosti. Za vrijeme požara ljudi bi radi gašenja ili opće uznemirenosti napuštali svoje domove pa je to bilo pogodno vrijeme za pljačku ili nasilje. Stoga su kapetani sa stražom imali propisane upute kako postupati i isto spriječiti. [13] [14]

Veliko vijeće dana 21. veljače 1441. godine donosi uredbu prema kojoj glavar „*kaznačine*“ (određeno područje grada) mora za spaljenu kuću u roku od četiri mjeseca pronaći počinitelja. U protivnom kaznačina je bila dužna nadoknaditi štetu. Ako bi se krivac pronašao, predviđena kazna bila je smrt vješanjem. [13]

U svrhu preventivnih mjera i sprječavanja šumskih požara, Senat je 1662. godine donio zabranu pravljenja „*lazina*“ tj. krčenja šume pomoću vatre i za to propisao velike kazne. [13]

Padom Dubrovačke Republike 1806. godine prestali su važiti svi doneseni zakoni. Međutim, grad je i dalje zadržao dobre uzance i tradiciju stvaranu stoljećima pa se požare nastavilo gasiti po davno uvedenim navikama i pravilima. [13]

4.4. Odredba „O požaru“ iz 1309. godine

Više ćemo se zadržati i analizirati ovu, u smislu protupožarne zaštite, najznačajniju odredbu koja je, iako donesena prije više od 700 godina, još uvijek aktualna te sadrži elemente koje i danas nalazimo prisutne kod pozitivnih propisa koji reguliraju materiju vatrogastva. [13]

Uvodni dio odredbe sadrži temeljne postavke koje se odnose na:

- za koje se područje donosi: „...*Ako bi se, ne dao Bog, kojim slučajem dogodilo da izbije požar u kojoj kući u Gradu ili predgrađu...*“,
- tko je dužan reagirati: „...*da su svi ljudi iz Grada i predgrađa dužni pohitati u pomoć da se taj požar ugasi...*“,
- s kojim sredstvima: „...*sa sjekirama, kablina ili vjedrima punim vode...*“. [13] [14]

Daljnja regulacija odnosi se na obvezu ponašanja žena prilikom požara: „...*A nijedna žena, bilo kojeg položaja ili staleža, da se u taj čas ne usudi ili drzne, bilo to danju, bilo noću, izići iz kuće i poći na mjesto požara, od prijatnjom kazne od pet perpera svakoj i za svaki put...*“. Zanimljivo je da je već pri početku regulacije ovoliko pažnje dato ženskom dijelu populacije i s pravom se pitamo da li je ovdje riječ o diskriminaciji, nepostojanju emancipacije, brizi za njihovu zaštitu ili slično. Pretpostavljamo da je ovdje bila riječ o tome da oni koji nisu mogli aktivno sudjelovati u gašenju ili drugoj pomoći, mogu samo smetati ili čak i sami stradati. Stoga se odmicanjem svih koji izravno ne sudjeluju u gašenju smanjuje mogućnost paničnih situacija, gužve ili konfuzije. Pridavanjem ovolike važnosti ovoj tematici govori nam i da se na tom, relativnom malom životnom prostoru, moglo naći popriličan broj ženskih osoba. Svakako se podrazumijevalo i da su u okruženju žena i djeca koje je također trebalo odmaknuti od ugroženih područja. [13] [14]

Ipak, bilo je i nekih izuzetaka i to: „...*Izuzimaju se dadilje, robinje i ostala ženska služinčad dubrovačke vlastele, koje su sve dužne pohitati s kablina i vjedrima vode, pod prijatnjom od pet perpera za svaku...*“. Za njih donositelj ipak drži da su bile sposobne sudjelovati oko gašenja i to čak pod prijatnjom kazne za neodazivanje. [10] [14]

Kazna za neodazivanje traži se i za postolare, krznare, stolare i brodograditelje te vojnike, svaki sa svojim pripadajućim alatom ili sredstvom, koji se također izdvajaju iz opće populacije uvodne odredbe „svi ljudi“ i tako se određuju nositelji akcije gašenja:

„...Jednako tako, svi su postolari i krznari dužni sa svojim vjedrima s vodom pohitati onamo gdje bi bio taj požar; i maranguni i kalafati sa svojim sjekirama, i plaćenici s vjedrima i kablina vode, pod prijetnjom kazne od pet perpera za svakoga i za svaki put...“. [13] [14]

Iduća rečenica regulacije posebno je značajna jer podrazumijeva korištenje javne ovlasti: *„...Isto tako, ko bi se dogodio spomenuti požar, neka se, ako bi bilo potrebno, poruši jedna ili više kuća s bilo koje strane one kuće u kojoj bude požar...“.* I današnje zakonsko rješenje slično je formulirano i voditeljima vatrogasnih intervencija dopušta djelomično ili potpuno rušenje građevine preko koje bi se požar mogao širiti, ako se širenje požara ne može spriječiti na drugi način. Regulacija čak ide korak dalje od današnjeg zakona jer izravno propisuje obvezu naknade štete za slučaj rušenja građevine: *„...a one kuće koje budu srušene iz tog razloga, neka nadoknadi Općina dubrovačka prema pravednoj procjeni trojice ili petorice dobro upućenih ljudi, to jest većine njih, koje za to odrede knez i njegovo Vijeće...“.* [13] [14]

Postavka iduće odredbe govori nam o sveobuhvatnom organiziranom protupožarnom djelovanju, mogli bi čak reći i o nabavci opreme za prve organizirane vatrogasne postrojbe: *„...Isto tako, neka Općina kupi za svaki gradski seksterij po dvadeset sjekira, a neka se dodijele dobro upućenim ljudima, koji su dužni ako se slučaj dogodi, a tim sjekirama pohitati na spomenuto mjesto požara pod prijetnjom kazne od pet perpera za svakoga i za svaki put...“.* Prostor grada bio je podijeljen na 6 seksterija, što znači da nakon što je dobro upućenim ljudima dodijeljeno po 20 sjekira za svaki seksterij, imamo ukupno 120 opremljenih, dobro upućenih ljudi s javnom ovlasti da sa sjekirama sruše kuću kako bi spriječili širenje požara. Takve organizirane grupe, koje su s točno određenim alatima dužne pohitati na požar, preteča su prvih vatrogasnih postrojbi. Dokaz ozbiljnosti djelovanja ovih grupa potvrđena je zadnjom postavkom odredbe koja uvodi dodatnu prijetnju kaznom: *„...A ti prije spomenuti, kojima budu dodijeljene te sjekire, ne smiju ih darovati ni prodati, posuditi, otuđiti niti iz svoje kuće pustiti, ni na koji način i ni uz nikakvu izliku, pod prijetnjom kazne od dva perpera za svakoga i za svaki put...“.* [13] [14]

4.5. Odredba „Kako treba gasiti požar i čuvati Grad“ iz 1359. godine

Nakon pola stoljeća izvorna regulacija iz Statuta nadopunjena je 1359. godine postavkom pod nazivom „*Kako treba gasiti požar i čuvati Grad*“. Ovom „dopunom zakona“ „vatrogasne“ grupe nadopunjuju se novim snagama: „...*da svi kamenari ako bi – ne dao bog – izbio požar, moraju pohitati s polugama i maljevima na mjesto požara. Isto tako i mornari, pod kaznom sadržanom u rečenom statutu...*“. Ovom odredbom dodatno su se operativno kompletirale vatrogasne grupe kako bi se postigao maksimalno efikasni i društveno korisni pristup gašenja požara. [13] [14]

Pored dopune ljudstva, regulacijom se dopunjava i oprema za gašenje: „...*Isto tako, da se napravi šest što većih, što manjih ljestvi za upotrebu kod gašenja požara, koje moraju stajati u arsenalu i ne smiju se koristiti u druge svrhe, ni od strane općine, ni privatnika. Isto tako, da se izrade 24 čekića koji se moraju razdijeliti među postolare i krznare ...*“. Daljnjom postavkom: „... *i ako bi se koji čekić, sjekira ili vjedro neke privatne osobe izgubilo, da je općina dužna nadoknaditi...*“ osigurava se privatnim osobama naknada za izgubljen alat. [13] [14]

Sasvim je uobičajena današnja situacija da, u cilju pomoći pri obavljanju vatrogasnih intervencija, utvrđivanja uzroka požara i sprječavanja kriminalnih radnji, uz vatrogasce izlaze i djeluju policijske ophodnje. U tome kontekstu svoje mjesto našla je i sljedeća odredba: „...*I da su svi noćni zapovjednici dužni pohitati sa svojim slugama na Vrata i na Placu s oružjem; i svi kapetani toga mjeseca moraju za svakoga zapovjednika noći i za svakoga stražara toga mjeseca...*“. Ovime se pokazuje važnost kontroliranja situacije oko požara kako se ne bi dodatno ugrozio nečiji život ili društveni poredak. Stoga su i postavljene kazne, u odnosu na druge sudionike gašenja požara, bile čak pet puta više. [13] [14]

5. UREĐENJE GRADA TROGIRA

5.1. Prostor i društvo srednjovjekovnog grada

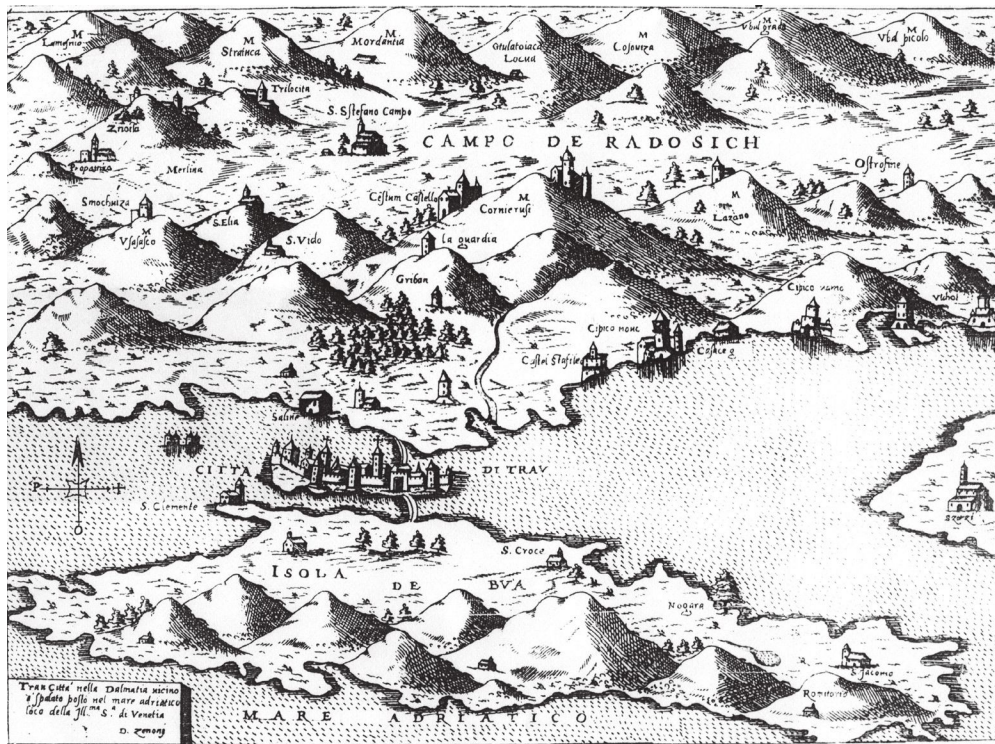
Površina Trogira ograničena je prostorom malog otočića, ali položaj mu je strateški vrlo povoljan. Osnovna struktura srednjovjekovne jezgre Trogira kontinuirano se razvila na mjestu starijeg, antičkog grada. [15]

Malo se zna o trogirskom društvenom uređenju ranosrednjovjekovnog razdoblja. U Trogiru se, kao i u drugim dalmatinskim gradovima, među građanstvom (*cives*)³⁸ izdvaja sloj politički uglednijih i imućnijih građana tzv. *maiores* (gradske elite) za razliku od tzv. *minores* (običnih građana). Osim građana, na gradskom području živjeli su i „obični stanovnici“ (*habitatores*), koji su imali obveze prema komuni i mogućnost stjecanja prava građana, ali nikakva politička prava. Na prostoru izvan otoka, u distriktu, bilo je i seljaka koji su obrađivali vlastitu zemlju i onih koji su obrađivali tuđu, najčešće plemićku zemlju na osnovi tzv. *kolonatskog odnosa*. Osim toga, postojali su i pripadnici nekih međuslojeva. [15] [16]

Trogir je jedan od rijetkih dalmatinskih gradova koji je, unatoč previranjima, diplomatskim vještinama i pomalo sretnim okolnostima, uspio naći miran put u izgradnji vlastitog političkog sistema. Česte promjene političke vlasti do kraja 12. stoljeća pomogle su da se u Trogiru učvrsti tzv. *sustav izbornog kneštva*. Izborom „domaćeg“ kneza, Trogiranina ili „vanjskog“ čovjeka (stranca), ostavlja se građanima mogućnost da prema potrebi biraju vrhovnu gradsku vlast. Knez se birao da upravlja gradom, stoji na čelu uprave i sudstva te da, za dobivenu plaću, štiti povjereni grad. [16] [17]

Demografske promjene nisu dovoljno istražene. Znamo da je Trogir pripadao u manje istočnojadranske gradove te se može pretpostaviti da je u 13. stoljeću, na naseljenoj površini od 3-4 ha imao oko 1500 stanovnika. Većina se nalazila u gradskoj jezgri (250-300 kuća) jer je predgrađe još uvijek većinom bilo nenastanjeno. U 14. stoljeću vjerojatno je bilo ukupno 2000-2500, a u 15. stoljeću više od 3000 stanovnika. [15]

³⁸ Građani su morali stanovati u gradu i nisu ga smjeli napustiti jer bi time gubili građansko pravo i imovinu koju su u njemu imali.

Slika 3. Trogir na bakrorezu Domenica Zenonija iz 1572. godine [18]

Tijekom 13. stoljeća započinje njegova obnova i intenzivna izgradnja. Jezgra se širi izvan izvornih okvira i oblikuje se zapadno predgrađe. U razdoblju od druge polovice 13. do kraja 15. stoljeća aktivira se komunalni život, razvijaju institucije, donosi statut te grad raste društveno i gospodarski. Tako se na tlocrtu grada ocrta gradsko središte komune, stariji dio grada koji se razvio na antičkim temeljima (*Civitas*) i predgrađe (*Prigrade*, *Burgos* ili *Pasike*), naselje koje se razvilo na istom otočiću na rubu zapadnog gradskog bedema u 13. stoljeću i koje tek u 15. stoljeću postaje cjelina s jezgrom i dobiva naziv *Novi Grad*. Prostor izvan otočića naziva se *Districtus*. [15]

Jezgra grada gusto je izgrađena uglavnom kamenim uskim višekatnicama i u manjem dijelu drvenim kućama. U drugoj polovici 13. stoljeća zabilježeno je 189 kuća u jezgri od čega najviše (125) kamenih kuća (*domus*). Najčešći tip kamene kuće je polivalentna, jednočelijska, uska višekatnica, često s dućanom ili konobom u prizemlju i stambenim prostorom na gornjim katovima. Radi ograničenog prostora na malom otočiću, osnovni raspored kuća morao je biti okomit pa kuće dosežu i do četiri kata visine s vrlo

malo prostora na katu, često jedna ili dvije sobe. U dokumentima 13. stoljeća drvenih kuća unutar jezgre spominje se samo četiri (*camarda domus, camarda*) koje su, osim stambene funkcije, imale i gospodarsku funkciju s dućanom, konobom tj. skladištem ili obrtničkom radionicom. Budući da je jezgra gusto izgrađena, praznih čestica bilo je malo. [15] [18]

Za razliku od jezgre, Prigrađe (Pasike, kasnije Novi Grad) oblikuje se tek u 13. stoljeću. Takva jednostavnija naselja od drvene građe bila su namijenjena zemljoradnicima, ribarima i sitnim zanatlijama koji su sve više naseljavali taj dio otočića. Kamenih kuća početkom 13. stoljeća bilo je vrlo malo, a spominje se tek jedan dućan i jedna kamena palača. Za razliku od jezgre, čak i u 15. stoljeću zabilježeno je dosta praznih zemljišta i čestica. Drvena gradnja s vremenom je postupno smanjena, a osobito se nakon učestalih požara inzistiralo na kamenoj gradnji. S gledišta protupožarne zaštite posebno nam je zanimljiv smještaj kovačnica na rubove gradskih prostora. Iako su bile smještene u Prigrađu, širenjem i prostornom integracijom dvaju dijelova grada, one se ponovno nalaze unutar zidina te su najvjerojatnije bile uzrokom velikog požara u 15. stoljeću. [15] [18]

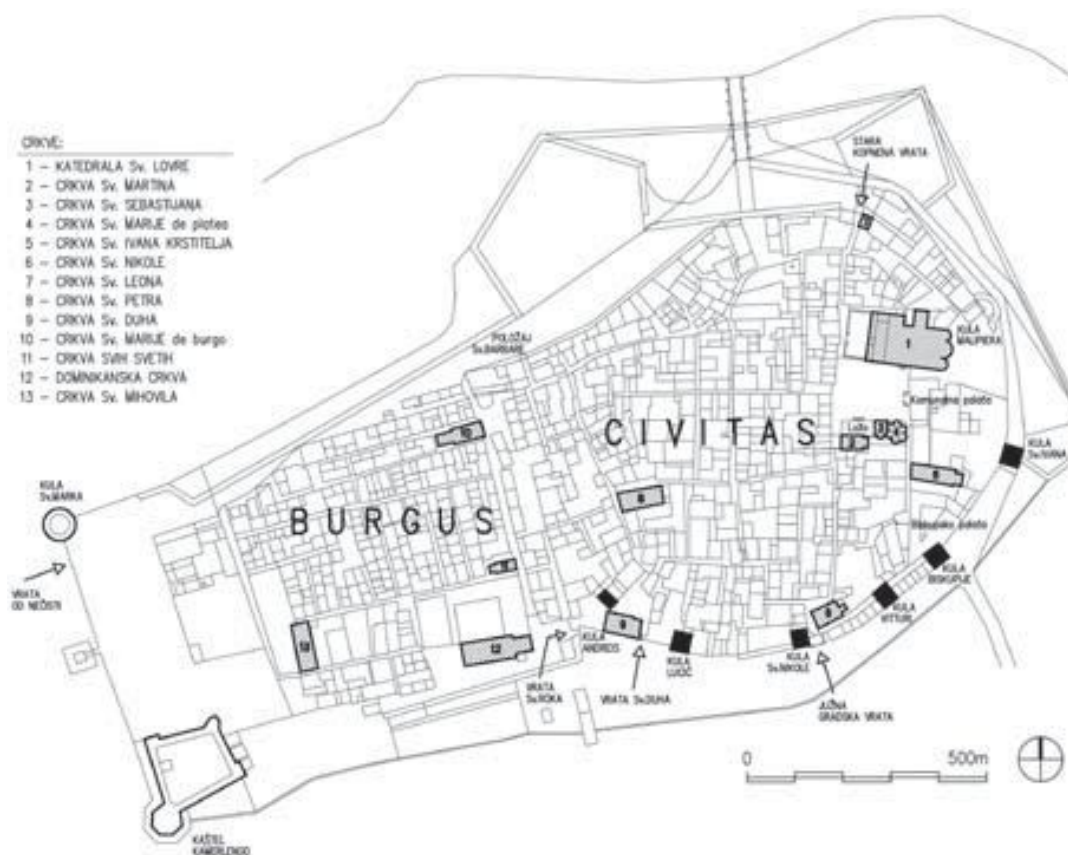
I palače jezgre i stračare prigrađa imale su ognjišta i peći s dimnjacima u svakodnevnoj upotrebi koji su morali biti građeni viši od same kuće. Kada tome pridodamo još i nisku samozaštitnu kulturu građana te primitivna sredstva za gašenje požara, posve je razumljivo da su vatrene stihije nanosile teške posljedice svim dalmatinskim gradovima često poharavši veliki dio, u pravilu, sirotinjskih nastambi. [11] [15]

Što se tiče postojanja pitke vode u gradu, što je važno i za protupožarnu zaštitu, osim bunara izvan zidina u samom gradu nije postojala javna česma na glavnom trgu kao što je to slučaj u ostalim dalmatinskim gradovima. Ipak, bunari u većim kućama s unutarnjim dvorištem te palačama bili su redovita pojava. Povjesničar Andreis spominje da je 1435. godine, u vrijeme popločanja i proširenja glavnog trga, bilo zatraženo da se izgradi bunar za „*ukras i korist*“. Javna česma unutar zidina bila je nužna i u slučaju rata, tako da je uz mnoge privatne, najvjerojatnije postojala bar jedna javna. [15] [18] [19]

Javne prostore grada tvorile su gradske ulice s trgovima i javnim proširenjima. Čitavi javni prostor je relativno malen i sastoji se od uskih uličica, mnogo malih trgova, proširenja i vanjskih zajedničkih dvorišta. Stanovnici su ga dodatno sužavali gradnjom vanjskih stubišta i drvenim ili kamenim katovima iznad ulice, nadsvođenjem ulica

prolazima koji su spajali dvije kuće. Prostor je bio toliko iskorišten da se ulicom jedva moglo prolaziti. Popločavanje ulica provodilo se polagano, nekontinuirano i sustavno tek od 15. stoljeća. Veličinom se izdvaja samo glavni gradski trg, sjedište svjetovne i crkvene vlasti u gradu. [11] [15]

Čitavi prostor grada obiluje i brojnim crkvenim prostorima, u prvom redu samostanima, uglavnom kamene građe. [11]

Slika 4. Austrijski premjer grada Trogira iz 1830. godine s naznačenim dijelovima grada [18]

5.2. Trogirsko statutarno pravo

Za pretpostaviti je da je Trogir, kao i ostali dalmatinski gradovi, do prve statutarne kodifikacije živio svojim samostalnim životom prema pravilima još iz rimskih vremena, odnosno po bizantskom pravu i lokalnim običajima. [16]

Uvod u trogirsko statutarno pravo započinjemo u susjednom Splitu koji svoj prvi Statut dobiva 1240. godine. Prema Tomi Arhiđakonu, Trogirani su prepisali Garganov kapitular i služili se njime do pojave vlastitog statuta. Notarske bilješke i sudski zapisi iz druge polovice 13. i početkom 14. stoljeća govore nam da se pravni život Trogira odvijao ne samo na osnovi gradskih običaja već i na osnovi „zakonika“ tj. *Kapitulara*. Vjerojatno je bila riječ baš o Garganovu kapitularu. Stoga možemo pretpostaviti da je razlog preuzimanja Trogirana nekih normi iz splitskog kapitulara mogao biti upravo taj da se bolje uredi pravni život osobito na području imovinsko-pravnih odnosa na načelu klasičnog rimskog prava. [15] [16]

Nesumnjivo je da je spomenuti kapitular utjecao i na stvaranje prvog trogirskog Statuta koji trogirski povjesničar Ivan Lucić, smješta u 1303. godinu. Nažalost, taj statut nam nije ostao sačuvan, a prema nekim izvorima bio je veoma opsežan.³⁹ [15]

Godine 1322. Trogirani su se pobunili protiv vlasti bribirskih knezova radi prevelikih davanja što je iskoristila Venecija. Iako je ugovorom Venecija priznala Trogiru sva prava stečena kraljevim povlasticama (pravo izbora kneza i biskupa, samostalnu jurisdikciju, pravo na naseljavanje stranaca itd.), autonomija grada je bila ograničena. Tako je nastao Statut iz 1322. godine koji se sačuvao zahvaljujući spomenutom povjesničaru Ivanu Luciću i čije odredbe o protupožarnoj zaštiti ćemo upoznati u idućim poglavljima. [15] [16]

S obzirom na grane prava, cjelokupna materija sadrži odredbe i javnog i privatnog prava tj. koje reguliraju odnose između pojedinih komunalnih organa, između komunalnih organa i organa centralne državne vlasti te između tih organa i pojedinaca kao privatnih osoba i odnose između samih privatnih osoba. Podjela nije uvijek jasno uočljiva kao što ni podjela na područja materijalnog i formalnog (postupovnog) prava nije uvijek dosljedno

³⁹ U jednom zapisniku gradskog vijeća spominje se čak „glava šesta knjige šeste statuta”.

sprovedena jer su ona često ispremiješana. Ipak, Trogirski statut kao zbornik predstavlja smislenu pravnu cjelinu i spada među sređenije dalmatinske srednjovjekovne statute. [16]

Slika 5. Statut grada Trogira iz 1322. godine izložen u Muzeju grada Trogira [20]

5.3. Protupožarne odredbe Statuta

Među mnogobrojnim odredbama druge knjige Statuta iz 1322. godine o raznim kaznenim djelima, sudskim postupcima i kaznama, nalazimo i tri glave koje su važne za prevenciju od izbijanja požara u srednjovjekovnom Trogiru. To su odredbe koje se odnose na kažnjavanje podmetača požara, obvezu nadziranja vatre za vrijeme noći te odredbe o visini dimnjaka i postupanja s ogrjevom:

„Glava 22. - O kažnjavanju podmetača vatre - Naređujemo, ako netko zlonamjerno podmetne vatru u tuđoj kući kako u gradu tako i u prigradu, neka ognjem bude spaljen, a polovica svih njegovih dobara neka pripadne onome koji je pretrpio štetu. Ako ta polovica bude više vrijedila nego što šteta bude iznosila, taj višak neka pripadne komuni. A ako takav podmetač vatre pobjegne iz vlasti komune, neka se proglasi zauvijek protjeranim pa

tko njega povrijedi, neka (za to) ne snosi nikakvu kaznu i neka sva njegova dobra pripadnu komuni i neka se iz njih namiri onaj koji je štetu pretrpio. A ako tko zlonamjerno spali tuđe usjeve, neka naknadi štetu i neka isplati komuni pet libara. A ako ne bude imao odakle platiti, neka se osobno kazni prema rasudbi kurije, ostavljajući uvijek gospodinu knezu slobodnu ocjenu prema odredbama ugovora (s Venecijom).“ [16]

„Glava 23. - O kažnjavanju onih koji noću ne paze na vatru - Određujemo da svaki muškarac ili žena u gradu ili u (njegovu) prigradu dužan neposredno nakon trećeg zvona što večerom breca ugasiti vatru kako na ulici tako i na bilo kojem drugom mjestu i da ne smije paliti vatru nakon spomenute zvonjave ni u jednom dijelu prigrada izvan kuće. A onaj tko postupi suprotno, neka plati komuni (i to) za svaki prekršaj deset libara malih. (Pri tome) svatko može podnijeti prijavu i neka (taj) dobije polovicu (naplaćene) globe i neka se (njegovo) ime drži u tajnosti. [16]

„Glava 24. - O kažnjavanju (vlasnika) peći koje nemaju dimnjak na većoj visini od same kuće. O pećima - Naređujemo da nitko tko ima peć u gradu ili prigradu ne smije naložiti vatru u toj peći dok ne napravi dimnjak te peći na većoj visini negoli je krov kuće u kojoj se peć nalazi i dok tako ne dotjera taj dimnjak s unutrašnje i vanjske strane da od toga ne može nikako doći ni do kakve opasnosti. A tko postupi suprotno, neka plati komuni dvadesetpet libara malih za svaki prekršaj. I svaki knez koji svojevremeno bude na upravi grada Trogira, dužan je jednom mjesečno provjeravati da li se to što je navedeno (poštuje) i kažnjavati prekršitelje. [16]

Zabranjujemo također da nitko u peći ili na javnom putu ne drži granje osim onoliko koliko ga je dovoljno za taj dan odnosno noć kada se kruh peče i da nitko ne iznosi iz peći tinjajuće šibljje. I da pekar ili pekarica ne dopuste da netko iznosi iz peći (spomenuto šibljje) kada vjetar puše. A tko bude postupio suprotno, neka plati globu komuni od deset malih solida.“ [16]

Za srednjovjekovne palikuće i namjerno izazivanje požara redovito je propisana smrtna kazna, najčešće spaljivanjem ili vješanjem. Osim u navedenoj glavi 22. trogirskog statuta, takve kazne propisuju i statuti drugih priobalnih i otočkih gradova npr. Splitski, Šibenski, Zadarski, Vinodolski, Skradinski, Korčulanski i drugi. Pošto je svaka opasnost od požara, imajući u vidu srednjovjekovnu gradnju, nepostojanje službe gašenja i uopće slabo

razvijenu protupožarnu kulturu građana, u pravilu, predstavljala veliku ugrozu čitavom gradu i njegovom stanovništvu, razumljivo je da je već u začetku s visoko propisanim kaznama, komuna nastojala snažnom generalnom prevencijom sve eventualne počinitelje odvratiti od namjere potpaljivanja vatre. S obzirom na to da slične sankcije nalazimo u gotovo svim srednjovjekovnim statutima te da nemamo zapisa da je netko u Trogiru bio smrtno kažnjen za podmetanje požara, takva odredba, u kontekstu vremena donošenja, imala je opravdanje za visoko postavljene kazne. Nastavak odredbe sadrži konfiskaciju imovine počinitelja i to u prvom redu za namirenje troškova štete (polovina imovine), ali i za potrebe same komune, koja ne propušta i često koristi svaku priliku da izvuče imovinsku korist (ako polovina vrijedi više od štete ili u slučaju bijega i progona počinitelja izvan gradskih granica). Također, počinitelj u bijegu se vječno tjera iz grada i amnestiraju se od kaznenog progona svi budući počinitelji djela nanošenja ozljeda prema palikućama u bijegu od komune. Samo za spaljivanje tuđih usjeva propisana je nadoknada štete i, ponovno, visoka kazna za potrebe komune što nas navodi da je ovakvih slučajeva ipak bilo češće uslijed političkih previranja i staleških borbi gradskog stanovništva. [5] [16] [17]

Kako ne bi došlo do posebno opasnih noćnih požara, glava 23. Statuta propisuje da se nakon „trećeg zvona“ moraju pogasiti svi ogrjevi na ulicama i u kućama. Zapriječena kazna za svako kršenje iznosila je visokih 10 libara, a poticaj za prijavitelje bila je zajamčena tajnost i polovina novčane kazne. Inače, „noćni život“ grada bio je posebno reguliran Statutom. Pod prijetnjom novčane kazne, nitko nije smio nakon trećeg zvona šetati gradskim ulicama bez svjetla, a ako je bilo više osoba, dovoljna je bila jedna svjetiljka (najvjerojatnije baklja).⁴⁰ Do spomenutog trećeg zvona smjele su biti otvorene i gradske gostionice uz izuzetak za potrebe kapetana noćne straže i njegovih ljudi.⁴¹ Samo vršenje noćnih straža bilo je također regulirano, a nagrada stražaru za prijavu prekršitelja ponovno je bila polovina izrečene novčane kazne. [16] [17]

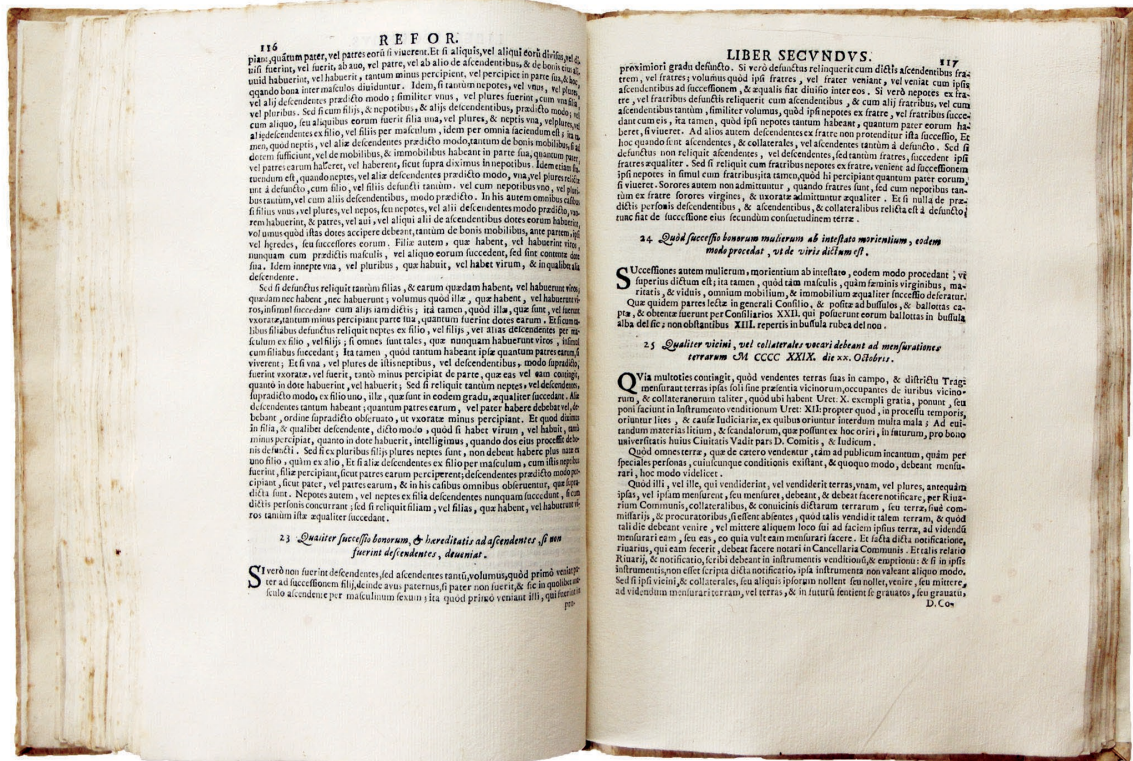
Vrlo je zanimljiva i iduća, 24. glava Statuta kojom se na području grada ili predgrađa zabranjuje upotreba peći koje nisu imale prizidani dimnjak izvan krova. Kako bi se osiguralo poštivanje odredbe, knezu se nalaže svaki mjesec vršiti provjeru ispravnosti

⁴⁰ Glava 50. druge knjige Statuta.

⁴¹ Glava 52. druge knjige Statuta.

gradskih dimnjaka. I nastavak odredbe odražava brigu gradske komune za protupožarnu zaštitu jer se traži da nitko u gradu ne drži granje osim koliko je potreba za taj dan kada se peče kruh, da nitko iz peći ne iznosi tinjajuće granje, a naročito pekari da ga ne iznose za vrijeme jakog vjetrova. Čini se da su upravo od ove potencijalne opasnosti Trogirani vidjeli najveću ugrozu od požara kada su je ovako detaljno pravno regulirali. [16] [17]

Navedenim odredbama građani su se branili od požara na način kako su najbolje znali. Međutim, radi idealnih uvjeta za njihovo izbjavanje i širenje, Trogir su u više navrata poharali veliki i katastrofalni požari. [20]

Slika 6. Glave 23., 24. i 25. Statuta grada Trogira iz 1322. godine [20]

5.4. Prvi zapisi o požarima

Prvi zapis o velikom požaru u gradi bilježi povjesničar Pavao Andreis u kronici Povijest grada Trogira. Požar je izbio u listopadu 1401. godine te je, radi drvene građe, uništio veliki dio gradskog Prigrađa:

„...Poslije nesreća iskušanih zbog SPLICANA uslijedile su druge slučajno. U mjesecu listopadu, pošto je vatra zahvatila Varoš, skroz ga je uništila, jer se nije našlo nikakva otpora da bi se ugasila, budući da je ona bila odviše pothranjivana kućama, koje su u ono vrijeme gotovo sve bile od drvlja....“ [19]

U povijesti grada posebno je značajan požar koji je izbio dana 22. svibnja 1443. godine, od slučajne vatre. Požar je buknuo ponovno u Prigrađu, a lako se proširio i na gradsku jezgru jer, kako smo već izlagali, tada je bio već srušen zid koji je razdvajao od Prigrađa. Požarom je bilo zahvaćeno ukupno 50 kuća u Prigrađu i 18 kuća u gradskoj jezgri. Najvjerojatniji uzrok požara bila je jedna od kovačnica. Andreis nas dalje obavještava o mjerama koje su poduzete u gradu nakon velikog požara. Knez je, već 3. lipnja, odredio mjere za naknadu štete te sprečavanje sličnih šteta:

- *„...da se kovačnice, iz čije su vatre možda nastali požari, moraju sagraditi blizu kule Sv. Marka bez naplate zemljišta, koje im je kao javno dobro milostivo ustupljeno;*
- *da se ne grade drvene kuće od crkve sv. Dominika do crkve sv. Marije, koja se sada zove od Karmena;*
- *da se kod javnih zidina ne podigne nijedna stvar, koja ne bi bila daleka barem 40 lakata,*
- *da mjesto u Varošu nazvano Oprah mora postati prazno;*
- *da se naprave u istom Varošu četiri bunara, te da se nitko ne bi usudio ondje graditi, ako ne bi prije knez vidio mjesto“.* [11] [19]

Za popravljavanje štete nakon požara bila su potrebna sredstva, koja je omogućila komunalna vlast, prodavši neka javna zemljišta koja su pokraj solana služila za ispašu, dalje nas izvještava povjesničar Andreis. [19]

Kako smo već ranije izlagali, postojećim regulacijama gradske kovačnice su, radi požarne opasnosti, buke i higijene bile smještene u predgrađu, izvan prvotnih zidina. Međutim, širenjem grada u 15. stoljeću ponovno su se našle unutar novih zidina i u blizini kuća. Navedenom Knezovom odlukom nove se kovačnice imaju smještati još zapadnije, na komunalnom zemljištu blizu kule Sv. Marka. Što se tiče izgradnje novih bunara, nemamo podataka da li su uopće bili izgrađeni i gdje. [15]

Navedeni požari te kasnije regulacije javnog i privatnog prostora naveliko su promijenile izgled, ali i posjedovne odnose gradskog Prigrađa. Prema Lučiću, Novi grad je u razdoblju nakon dolaska Mlečana, a prije požara iz 1443. godine bio vrlo gusto naseljen i imao je „...veliki broj kuća koje su zbijene jedna uz drugu kao i mnoštvo svodova tih istih kuća...“. Nakon požara, posebno se zabranjuje izgradnja drvenih kuća od crkve Sv. Dominika do crkve Sv. Marije, dakle, na potezu koji je Prigrađe razdvajao od starog grada. Osim što je gradnja kamenih kuća bila potaknuta čestim požarima, sigurno je tom procesu pridonijelo i rušenje dijela starih zidina, pretvaranje Prigrađa u Novi Grad novim obzidavanjem te stvaranje i stabilizacija novih posjedovnih odnosa. Naime, budući da se drvene kuće nisu više smjele graditi, vlasnici terena, ako nisu bili spremni graditi kamenu kuću, često su česticu prodavali onome tko je to planirao učiniti. Tako je, od pretežno jednostavne drvene izgradnje tijekom 14. stoljeća, u 15. stoljeću na tom prostoru zabilježeno dvadeset kuća od kojih su samo četiri opisane kao drvene. Možemo reći kako se navedenom regulacijom komuna dijelom umiješala i u vlasničko pravo te, za potrebe javnog interesa, postojeće posjedovne odnose okrenula u vlastitu korist. [15] [21]

Nakon požara u Novom gradu se gradi crkva Svih Svetih unutar koje je bila organizirana bratovština. Inače, tijekom 15. stoljeća bratovštine kao središta pučana dosta su bile aktivne, povećavajući posjede unutar grada. Posebno je značajna bila bratovština Sv. Duha, također vezana uz istoimenu crkvu, koja je imala više kuća i čestica u jezgri i Novom gradu te je bila važan politički, gospodarski i društveni čimbenik srednjovjekovnog Trogira. Upravo idući zabilježeni značajni gradski požar izbio je 18. kolovoza 1898. godine i uništio je crkvu Sv. Duha, a građani su nemoćno promatrali kako u vatri nestaju brojne dragocjenosti i dokumenti ove najbogatije bratovštine. Pošto je za gašenje požara tada bila angažirana već osnovana postrojba DVD-a Split, taj događaj bio je presudan da gradske

vlasti i napredni građani poduzmu mjere za osnivanje vlastitog vatrogasnog društva, budućeg nositelja zaštite u Trogiru i okolici. [15] [20]

Slika 7. Plan grada Trogira iz 1755. godine [20]

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U prethodnim poglavljima upoznali smo urbanu preobrazbu srednjovjekovnih dalmatinskih gradova Dubrovnika i Trogira te detaljno naveli regulacije njihovih i hrvatskih prvih statuta sa zadaćom odvratanja potencijalnih počinitelja namjernog izazivanja požara, sprječavanja slučajnog izbijanja vatre unutar gradskih zidina, organizacije akcije gašenja, smanjenja štete uzrokovane požarima i oštrog kažnjavanja palikuća. Naveli smo i neke odredbe koje i danas susrećemo u pozitivnim pravnim propisima kojima se npr. uređuje gradski prostor, izgradnja građevina itd., a koje su prvenstveno trebale osiguravati njegovu obranu, održavanje komunikacijskih putova, zgrada i naravno, protupožarnu zaštitu.

Predmetne regulacije, kao dio kompleksnog komunalnog sustava dalmatinskih gradova provodile su gradske institucije, a naročito one iz područja protupožarne zaštite čijem uvođenju su prethodile velike nepogode, najčešće požar ili potres. Njihova dosljedna primjena uvelike je doprinijela oblikovanju fizičke strukture dalmatinskih gradova za duže razdoblje. [11]

Glavni pisani izvor ove materije su gradski statuti budući da isti predstavljaju pouzdan izvor kodificiranih pravnih normi. Daljnji su neophodan materijal dokumenti gradskih notarskih kancelarija, odluke vijeća, razni ugovori, testamenti i slično, prema kojima se može pratiti da li se određena statutarna odredba uistinu i primjenjivala. [11]

Posebno su nam značajne prve hrvatske odredbe dubrovačkog Statuta iz 1309. i 1359. godine jer se njima stvaraju organizacijski i materijalni uvjeti za temelje prvog operativnog vatrogasnog sustava. Tu nalazimo konkretne odgovore na srednjovjekovne protupožarne potrebe i to organiziranost, opremljenost, osposobljenost i spremnost stanovnika u gašenju požara. [13]

U organizacijskom smislu obveznici gašenja požara su „*svi ljudi*“, ali istaknuti su postolari, krznari, drvodjelci, brodograditelji, vojnici, radnici u kamenolomu i mornari. Rasporedom takvih sposobnih ljudi po raznim gradskim naseljima, osigurala se dobra i uravnotežena protupožarna „pokrivenost“ prostora. [13] [14]

Njihova oprema za gašenje sastojala se od, za ono vrijeme, najprikladnijih alata: sjekira, kabla, vjedara, poluga, maljeva, ljestava, čekića i sl. i vjerojatno ga je bilo više nego dovoljno za sve ljude uključene u gašenje. Povrh toga, općina se obvezala nadoknaditi troškove izgubljenog ili uništenog alata i dodatno nabaviti još sjekira, ljestvi i čekića i to isključivo za potrebe gašenja požara. Što se tiče osposobljenosti „gasitelja“, rekli smo kako su svi ljudi bili dužni pohitati u pomoć. [13]

Međutim, novčana kazna za neodazivanje nije bila predviđena za sve. Ona je bila nametnuta za one ljude koji su po profesiji osposobljeni za određena zanimanja i čija se radna sposobnost može iskoristiti na požaru. Postolari i krznari, budući da su vični s vatrom i vodom oko kazana s kožom, na požar trebaju pohitati s vodom. Stolari i brodograditelji, radi iskustva u radu s drvom, upućuju se sa sjekirama. Za vojnike se pretpostavlja da su fizički sposobni i obučeni ljudi, kamenari su baratali s maljevima za rušenje dok su mornari iskustvo penjanja po jarbolima mogli iskoristiti za penjanje po krovovima. Ostali dobro upućeni ljudi sa sjekirama svakako su trebali biti fizički spremni, vješti i svestrani poznavaoци lokalnih građevina. [13]

I današnje zakonodavstvo zaštite od požara predviđa svakog stanovnika (fizičku osobu) kao temeljni subjekt provođenja protupožarne zaštite jer su isti dužni, pod prijetnjom prekršajne sankcije, djelovati na način na koji se ne može izazvati požar te imaju pravo i obvezu biti upoznati s opasnostima od požara na mjestu kojem borave ili rade. Također, ukoliko se uoči pojava izbijanja požara dužni su, sukladno svojim psihofizičkim sposobnostima, bez odgode pristupiti njegovu gašenju, a ukoliko to nisu u mogućnosti, bez odgode obavijestiti nadležne hitne službe. Osim toga, svaka pravna osoba dužna je svojim alatom, opremom, tehničkim i prijevoznim sredstvima, a fizičke osobe dodatno i svojim radom, sudjelovati u gašenju požara i spašavanju ljudi i imovine ugroženih požarom. [2]

Ako bi se dogodilo da konvencionalno gašenje vodom ne bi bilo dovoljno, srednjovjekovnom odredbom dopušta se rušenje susjednih kuća kako bi se zaustavilo daljnje širenje vatre. Ova značajna javna ovlast danas je, iznimno, na temelju Zakona o vatrogastvu dopuštena voditeljima vatrogasnih intervencija ako se širenje požara ne može spriječiti na drugi način. Pošto je za vrijeme trajanja požara unutar grada čitavo stanovništvo bilo ugroženo požarom, pretpostavljamo da su i spomenute skupine ljudi bili

spremnosti odraditi svoje zadaće te da je među njima postojala izuzetna solidarnost. Ipak, i visoko propisane kazne svakako su pripomogle u njihovoj spremnosti za odazivanje. U današnjem, suvremenom vatrogastvu, takve organizirane, osposobljene i spremne grupe ljudi na području nekoga grada sa zakonski utemeljenim javnim ovlastima i potrebnim sredstvima za gašenje požara nazivamo vatrogasnim postrojbama. [2] [13]

Kaznene odredbe iz trogirskog Statuta iz 1322. godine iz drugog su kuta povezane sa, još i danas, složenom problematikom namjernog izazivanja požara u gradovima na jadranskoj obali. U njima se ističe generalna prevencija i naglašena retribucija prema počinitelju, odnosno srednjovjekovno kažnjavanje palikuća spaljivanjem. Današnje hrvatsko zakonodavstvo za namjerno izazivanje požara predviđa kaznene i prekršajne sankcije, novčane ili zatvorske kazne, ali naravno, ne i smrtnu kaznu. Najbližnje odredbe nalaze se u Kaznenom zakonu („Narodne novine“ br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18 i 126/19) i to u članku 215.-Dovođenje u opasnost života i imovine općeopasnom radnjom ili sredstvom i Zakonu o zaštiti od požara (članak 8. st. 3.). Osnovna razlika za utvrđenje odgovornosti između „lakše“ prekršajne (15-15000 kuna ili kazna zatvora od 60 dana) i „teže“ kaznene sankcije (kazna zatvora od 6 mjeseci do 6 godina) je ta što za kaznenu odgovornost nije dostatno utvrditi samo objektivnu činjenicu izazivanja požara, kao što je to dostatno za prekršajnu odgovornost. Dakle, da bi uopće mogli govoriti o kaznenom djelu, potreban je dodatni konstitutivni element kaznenog djela, a to je svijest da se izazvanim požarom ugrožava tjelesni integritet ljudi. Bez te ugroze ljudi, samo izazivanje požara uopće ne može predstavljati kazneno djelo. Statutarna formulacija „*zlomajerno podmetne vatru*“ sadrži upravno takvu namjeru počinitelja da se požarom drugome nanese šteta. [2] [16]

Ono što je zajedničko dvama statutima su brojne regulacije o gradnji, izuzetno važne radi preventivnog sprječavanja nastajanja i širenja požara. U dalmatinskim statutima one su ili okupljene u jednoj cjelovitoj knjizi (npr. peta knjiga dubrovačkog Statuta) ili su, kao u trogirskom Statutu, uklopljene u različite knjige što je uglavnom ovisilo o razini razvoja i specifičnosti određene gradske cjeline. Iako su se gradovi Dubrovnik i Trogir urbanistički definirali različitim intenzitetom, od 12. stoljeća nadalje zajedničko im je naglo

povećanje stanovništva, zbog čega se gradsko područje širi izvan prvotnih zidina i povećava se broj građevina unutar grada. [11]

Donošenjem statuta, graditeljstvo se postupno prilagođava urbanističkom zakonu, usklađivala se visina kuća, krovovi, dimnjaci, smjer i red trgova i ulica. Neplanirana ili „divlja“ gradnja i naseljavanje ionako suženog gradskog prostora jedan je od glavnih preduvjeta naglog širenja požara i katastrofalnih posljedica unutar gradskih zidina. Brojne pomične strukture, kamene klupe i turnjevi za tiješnjenje vina i ulja koje bi trgovci, obrtnici i zanatlije iznosili ispred svojih dućana ili konoba ometali su prometne ulice grada koje su morale osiguravati slobodan protok ljudi i roba. [11]

Takva gusto izgrađena naselja izazvala su pojavu da se oko svake nadogradnje ili građevne intervencije upliće komunalna (općinska) vlast. Statutom grada Trogira gradskom knezu bilo je naloženo da kontrolira sve prostore u gradu koji su komunalni te da spriječi neplanirano naseljavanje na njima⁴². Sličnu odredbu nalazimo i u dubrovačkom statutu. Prostor između gradskih kuća, uzak i mračan, nije bio upotrebljavan kao prolaz ili ulica. Budući da je njegova uloga bila skupljanje kišnice i prljave vode, a s time i mnogih drugih nečistoća, ovo je mjesto bilo nehigijensko i vjerojatno se često pretvaralo u pravo smetlište. U odredbi dubrovačkog statuta predviđa se prostor između susjednih kuća širine 3 palme (pedlja-76,8 cm)⁴³, koji je trebao služiti za kanale. U trogirskim notarskim dokumentima uzak prostor između kuća naziva se *androna*, a u nekim dokumentima ima značenje smetlišta. [11] [14] [15] [16]

Protupožarna je regulacija Trogira i odredba kojom se gradske kovačnice, radi opasnosti od nastanka požara i buke, sele u predgrađe izvan prvotnih gradskih zidina. Međutim, širenjem grada, ponovno se nalaze unutar grada te su, najvjerojatnije, bile uzrokom velikog požara 1443. godine. Stoga se ponovno, određuje njihovo preseljenje na dio gradskog otočića izvan bedema. Ovaj običaj da se opasni zanati ili oni neugodni zbog mirisa ili buke smještaju izvan gradskih zidina (kovači, kožari, klaonice), bio je karakterističan i za druge srednjovjekovne europske gradove. [11]

⁴² Glava 14. prve knjige Statuta grada Trogira.

⁴³ Glava 57. osme knjige Statuta.

Poseban pravni režim i danas je propisan u postupcima prostornog planiranja u dijelu koji se odnosi na zaštitu od požara, a uzimajući u obzir postojeće stanje (naselja, građevine, postrojenja i prostore), njihovu požarnu opterećenost i zauzetost osobama, posebice se vodi računa o mogućnosti evakuacije i spašavanja ljudi, životinja i imovine, sigurnosnim udaljenostima između građevina ili njihovom požarnom odjeljivanju, osiguranju pristupa i operativnih površina za vatrogasna vozila i osiguranju dostatnih izvora vode za gašenje. Nadležna tijela provođenja su Ministarstvo unutarnjih poslova na državnoj razini odnosno nadležna policijska uprava na razini područne (regionalne) i lokalne samouprave. Tako isti, na zahtjev ili traženje ovlaštenog tijela, sudjeluju u postupku izdavanja rješenja o uvjetima građenja radi izdavanja potvrde o usklađenosti idejnog projekta s posebnim propisima iz područja zaštite od požara, izdavanja lokacijske dozvole za zahvat u prostoru radi određivanja posebnih uvjeta zaštite od požara ili određuju posebne uvjete zaštite od požara prije i/ili tijekom postupka izdavanja rješenja za građenje. [2]

U oba se grada, nakon učestalih katastrofalnih požara, upotreba drva i slame u gradnji nastojala minimalizirati te se određuju novi propisi o izgradnji trajnijih, kamenih kuća. Osim što su bile otpornije na požar, kamene kuće povećavale su gradsku sigurnost, podizale razinu kulture stanovanja te su služile na čast izgledu grada. Trošne drvene građevine ugrožavale su ne samo vlasnike i susjede, već i sve prolaznike. U Dubrovniku se već od 1272. godine u gradnji zabranjuje upotreba slame, a nakon novih požara tijekom 14. stoljeća općina sudjeluje u troškovima gradnje kamenih kuća. U Trogiru se drvena izgradnja zabranjuje u predgrađu nakon velikog požara 1443. godine. [11] [13]

Navedene i slične regulacije temelj su današnjih zahtjeva u pogledu projektiranja i građenja građevina. Zaštita od požara bitan je zahtjev za sve građevine propisan Zakonom o gradnji tako da se u slučaju požara očuva nosivost konstrukcije tijekom određenog vremena, spriječi širenje vatre i dima unutar građevine, spriječi širenje vatre na susjedne građevine, omogući da osobe mogu neozlijeđene napustiti građevinu, odnosno da se omogući njihovo spašavanje i omogući zaštita spašavatelja. U tu svrhu resorni ministar propisuje posebne pravilnike usklađene s aktima Europske unije koji se primjenjuju kod projektiranja i građenja novih građevina kao i kod rekonstrukcija. Između ostalog, sav građevni proizvod koji se ugrađuje u građevinu treba zadovoljiti zahtjeve u pogledu

reakcije na požar kroz određeno vrijeme u pogledu nosivosti, toplinske izolacije, cjelovitosti i mehaničkog djelovanja. [2]

Iduća velika ugroza bile su gradska ognjišta i obrtničke peći za koje se propisuju posebne preventivne regulacije. U Dubrovniku, njihova gradnja nije bila dopuštena u kućama s drvenim pregradnim zidovima, a unutar gradskih bedema postolarima se zabranjuje loženje vatre. Trogirskim Statutom zabranjuje se uporaba peći bez zidanog dimnjaka iznad krova i ograničava držanje ogrjeva, samo kolika je bila potreba za dan kada se peče kruh. Svima je bilo zabranjeno iz peći iznositi tinjajuće granje, naročito pekarima za vjetrovitih vremena. Za vrijeme noći zabranjuje se ikakvo loženje vatre unutar gradskih zidina. [14] [16]

Svaka građevina ili njezin dio mora se tijekom svog trajanja održavati tako da ispunjava zahtjev zaštite od požara za što su danas odgovorni vlasnici, odnosno korisnici građevina, građevinskih dijelova i drugih nekretnina te prostora, odnosno upravitelji zgrada. Isti su dužni održavati slobodnima i propisno označenima evakuacijske putove i pristupe vatrogasnim vozilima, posjedovati uređaje, opremu i sredstva za gašenje požara te iste redovito održavati. Također, dužni su održavati u ispravnom stanju i postrojenja, uređaje i električne, plinske, ventilacijske i instalacije druge namjene, dimnjake i ložišta, kao i druge uređaje i instalacije, koji mogu prouzročiti nastajanje i širenje požara. [2]

7. ZAKLJUČAK

Današnja zakonska regulativa zaštite od požara u Republici Hrvatskoj obuhvaća široko područje pravnih propisa različite primjene u društvu. Tu nalazimo međunarodne, nacionalne, akte lokalnih samouprava, fizičkih ili pravnih osoba kojima se direktno ili indirektno regulira preventivna i operativna protupožarna djelatnost. Dio tih akata ili kao dijelom Kaznenog zakona, odredbe su kojima su propisane kaznene ili prekršajne sankcije za prekršitelje obligatornih odredbi ili počinitelje kaznenih djela izazivanja požara.

U ovom radu upoznali smo pravno uređenje protupožarne zaštite na hrvatskim prostorima u vremenu donošenja prvih propisa, vremenu razvijenog srednjega vijeka. Više od toga, ukazali smo na dio tadašnjeg složenog geopolitičkog i društvenog uređenja na prostoru Dalmacije kada se u autonomnim gradskim zajednicama ili komunama pojavljuju

prvi gradski statuti kao kodificirane zbirke pravnih odredbi, uglavnom utemeljene na starijem, običajnom pravu, kojim se unutar određenih društveno-političkih jedinica nastojalo urediti funkcioniranje pravnoga sustava. Statutima je bilo regulirano građansko, kazneno, obiteljsko i nasljedno pravo, bila su uređena pitanja strukture i hijerarhije vlasti, pitanja vezana uz odnos civilnih i crkvenih institucija, principi planiranja i izgradnje grada, održavanje putova i zgrada, čistoće i higijene, obrane te zaštita od požara. Kako bi se tijekom vremena pojavljivala nova pravna pitanja, statuti su se nerijetko nadopunjavali novim uredbama koje je potvrđivao knez, a koje su se nazivale reformacije.

Prve pisane protupožarne odredbe grada Dubrovnika i Trogira ukazale su nam na način kako su se njihove gradske vlasti, operativno i preventivno, nosile sa složenim problemom izbijanja i sprječavanja katastrofalnih posljedica požara. Analizom konkretnih odredbi, zaključili smo kako se regulacijama Dubrovačke Republike iz 1309. i 1359. godine stvaraju organizacijski i materijalni preduvjeti za prvi operativni vatrogasni sustav sa suvremenim elementima iz materije vatrogastva jer predviđaju korištenje javne ovlasti preventivnog rušenja građevina. Kaznene odredbe srednjovjekovnog Trogira otkrivaju nam retributivni karakter prema namjernim potpaljivačima požara i ukazuju na slučajeve za koje su gradske vlasti smatrale da su posebno požarno opasne da ih je trebalo pravno normirati odredbama o planskom građenju, materijalima, razmacima između kuća, izmještanju opasnih objekata, održavanje instalacija i sl.

Iz svega iznesenog, možemo zaključiti kako prve hrvatske statutarne odredbe donesene s ciljem obrane od izbijanja požara, idu ukorak s tadašnjim europskim uredbama o sprječavanju nastajanja požara te da su se veoma rano u razdoblju srednjeg vijeka u gradovima Dubrovniku i Trogiru pojavila prva pravna pravila unutar gradskih statuta koja već sadrže elemente suvremenih rješenja i vatrogastva budući proizlaze iz iste društvene potrebe, smanjenje požarnog rizika, preveniranje kod izbijanja požara te organiziranje učinkovitog gašenja početnih požara.

8. LITERATURA

- [1] Nacionalna strategija zaštite od požara za razdoblje od 2013. do 2022. godine („Narodne novine“ br. 68/13), www.narodne-novine.nn.hr, pristupljeno 26. 08. 2021. godine
- [2] Narodne novine, Službeni list Republike Hrvatske, www.narodne-novine.nn.hr, pristupljeno 26. 08. 2021.
- [3] Program aktivnosti u provedbi posebnih mjera zaštite od požara od interesa za Republiku Hrvatsku u 2021. godini („Narodne novine“ br. 4/21), www.narodne-novine.nn.hr, pristupljeno 26. 08. 2021.
- [4] Ministarstvo unutarnjih poslova, www.mup.gov.hr, pristupljeno 01. 09. 2021.
- [5] **Kirinčić M., Novak A.:** „135 godina Hrvatske vatrogasne zajednice“, Hrvatska vatrogasna zajednica, Zagreb, (2011.), ISBN 978-953-6385-27-0
- [6] **Androić M.:** „Povijest vatrogastva u Varaždinu 1220.-1955.“, Dobrovoljno vatrogasno društvo Varaždin, Varaždin, (1955.), www.mhv.hr, pristupljeno 03.06.2021.
- [7] Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, www.enciklopedija.hr, pristupljeno 03.06.2021.
- [8] Arhiva Vatrogasnog vjesnika, www.vatrogasni-vjesnik.spis.hvz.hr, pristupljeno 03.06.2021.
- [9] **Raukar T.:** „Hrvatsko srednjovjekovlje“, Školska knjiga d.d., Zagreb, (1997.), ISBN 953-0-30703-9
- [10] **Raukar T.:** „Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku“, Književni krug, Split, (2007.), ISBN 978-953-163-289-8
- [11] **Benyovsky I.:** „Reguliranje gradskog prostora u dalmatinskim komunama razvijenog i kasnog srednjeg vijeka“, Acta Histriae 7, (1999.), 543-564, www.bib.irb.hr, pristupljeno 03.06.2021.
- [12] **Prelog M.:** „Dubrovački statut i izgradnja grada (1272-1972)“, [Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti](http://www.peristil.hr), 14-15 (1971.) 1, 81-94, www.hrcak.srce.hr, pristupljeno 03.06.2021.

- [13] **Cvjetković A., Jemo I., Nodari M., Miloslavić M., Magdić K.:** „700 godina vatrogastva u Dubrovniku“, Vatrogasna zajednica Dubrovačko-neretvanske županije, Dubrovnik, (2009.)
- [14] **Šoljić A., Šundrica Z., Veselić I.:** „Statut grada Dubrovnika“, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, (2002.), ISBN 953-98642-1-6
- [15] **Benyovsky Latin I.:** „SREDNJOVJEKOVNI TROGIR Prostor i društvo“, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, (2009.), ISBN 978-953-6324-76-7, www.bib.irb.hr, pristupljeno 22.05.2021.
- [16] **Rismondo V.:** „Statut Grada Trogira“, Književni krug, Split, (1988.), ISBN 86-7397-033-4
- [17] **Klaić N.:** „Povijest grada Trogira, Knjiga II, Trogir u srednjem vijeku, Sv. 1, Javni život grada i njegovih ljudi“, Muzej grada Trogira, Trogir, (1985.)
- [18] **Benyovsky I.:** „Privatni prostori grada Trogira u kasnom srednjem vijeku“, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 29, (1996.), 1, 53-67, www.hrcak.srce.hr, pristupljeno 22.05.2021.
- [19] **Andreis P.:** „Povijest grada Trogira I“, Splitski književni krug, Split, (1977.)
- [20] **Buble M.:** „Dobrovoljno vatrogasno društvo Trogir 1903-2013“, Trogir Tisak d.o.o., Trogir, (2013.), ISBN 978-953-99974-3-2
- [21] **Lucić I.:** „Povijesna svjedočanstva o Trogiru I i II“, Splitski književni krug, Split, (1979.)

9. PRILOG

9.1. Popis slika

Slika 1. Tlocrt Dubrovnika i raspored gradskih gustijerni (bunara).....	22
Slika 2. Velika trešnja Dubrovnika 1667. godine.....	24
Slika 3. Trogir na bakrorezu Domenica Zenonija iz 1572. godine.....	31
Slika 4. Austrijski premjer grada Trogira iz 1830. godine s naznačenim dijelovima grada	33
Slika 5. Statut grada Trogira iz 1322. godine izložen u Muzeju grada Trogira	35
Slika 6. Glave 23., 24. i 25. Statuta grada Trogira iz 1322. godine.....	38
Slika 7. Plan grada Trogira iz 1755. godine.....	41